

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA SPOLEČENSKÝCH VĚD

Eva ŠKUBALOVÁ

**Jak učit o době komunismu v Československu?
Srovnání výchovně-vzdělávacích programů pro výuku o komunismu pro
ZŠ v předmětu Výchova k občanství**

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Salim Murad, Ph.D.

České Budějovice 2011

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a všechny citace a parafráze řádně vyznačila v textu. Veškerou použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Českých Budějovicích 28. dubna 2011

.....

Eva Škubalová

Poděkování

Děkuji PhDr. Salimu Muradovi, Ph.D., za odborné vedení diplomové práce.

Děkuji Mgr. Martinu Volnému, za poskytnutí podkladů a za cenné rady při zpracování této diplomové práce.

Anotace

Tato diplomová práce s tématem Srovnání výchovně-vzdělávacích programů pro výuku o komunismu pro ZŠ v předmětu výchova k občanství.

Obsah práce je zaměřen na možný průběh výuky o době socialismu v bývalém Československu, ve vzdělávací oblasti Člověk a společnost, tedy v předmětech Výchova k občanství a Dějepis, na druhém stupni ZŠ.

V teoretické části práce rozebírá názory MŠMT ČR na efektivní změny ve výuce a vysoký nárůst využívání orální historie. Orální historie je hlavní náplní projektů a programů, které vznikly převážně hlavně proto, aby přiblížily období socialismu nejširší veřejnosti. Hlavním cílem této práce je srovnání výchovně-vzdělávacích programů, které pro širokou veřejnost připravili neziskové organizace, mnohé z nich mají rozsáhlou prezentaci i na internetových stránkách. Praktická část se tedy zabývá jejich srovnáním komparativní metodou, dále didaktickou analýzou publikací, které byly k této příležitosti vydány. Podkladem pro srovnání byly publikace organizací Člověk v tísni, Opona, Post Bellum, nebo internetové projekty Totalita.cz, Moderni-dejiny.cz atd.

V závěrečné didaktické analýze tištěných publikací ani jedna nepřesáhla 50% úspěšnosti. Nejlépe však vyšly publikace společnosti Člověk v tísni z projektu Příběhy bezpráví a kniha Abeceda komunismu, kterou napsali novináři MF Dnes a vydalo nakladatelství Host.

Abstract

The content of the thesis is focused on the process of teaching about the socialist era in former Czechoslovakia, in the so called „human and society“ sphere of education, which means in the subjects Education to Citizenship and History at secondary school.

The theme of this thesis is The Comparison of Educational Programs for Teaching about Communism at elementary schools in the subject called Education to Citizenship.

The theoretical part of the thesis analyses the opinions of the Education Ministry of the Czech Republic to the efficient changes in teaching and high increase of using the oral history. The oral history is the main contents of the projects and programs that started mostly to introduce the socialist era to the wide public. The main aim of the thesis is to compare the educational programs, that were put together for the public by non-profit organisations, many of these have an extensive presentation on web pages. The practical part of the thesis deals with their comparison with the help of the „comparative method“, it is also focused on didactical analysis of publications published for this occasion. The source materials for this comparison were the publications of the organisations Člověk v tísni, Opona, Post Bellum, or the internet projects Totalita.cz, Moderni-dejiny.cz etc.

None of the printed publications succeeded in more than 50% in the final didactic analysis. Anyway the best results were achieved by the publications of the organisation Člověk v tísni from the project „The Stories of Injustice“ and the book „The Alphabet of Communism“ written by the journalists for MF Dnes and published by the Host publishing house.

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Eva ŠKUBALOVÁ**
Studijní program: **M7503 Učitelství pro základní školy**
Studijní obory: **Učitelství německého jazyka pro 2. stupeň ZŠ**
Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň ZŠ
Název tématu: **Jak učit o době komunismu v Československu?**
Srovnání výchovně-vzdělávacích programů pro výuku
o komunismu pro ZŠ v předmětu Výchova k občanství.
Zadávací katedra: **Katedra společenských věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

V úvodu diplomové práce diplomantka vysvětlí záměr své výzkumné práce. V krátkém nástihu se zamyslí nad dobou komunismu v Československu a uvede čtenáře do nejednoduché problematiky terminologie a pokusů o definice uplynulého komunistického období. Zrekapituluje též snahy Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR o reflexi doby totality z pohledu snah o přiblížení zmíněné doby současným studentům, vyrůstajícím ve svobodné společnosti. Poté se autorka zaměří na zmapování nabídky výukových programů, které by měly být učitelům ve snaze o vysvětlení společenského a politického klimatu doby po roce 1948 až do listopadu 1989 k dispozici, a popíše i instituce, které za vznikem těchto výukových programů stojí.

V práci budou analyzovány vybrané výchovně-vzdělávací programy, které jsou aktuální a které mají napomáhat učitelům, případně širší veřejnosti, pochopit politický systém komunismu (reálného socialismu) v tehdejší Československu, či mají napomoci přiblížit každodennost, životní styl doby nejméně před dvaceti lety dnešní generaci žáků. Hlavním cílem diplomové práce bude analýza vybraných výukových projektů tím způsobem, že se diplomantka pokusí srovnat tyto výukové programy, projekty pomocí výzkumných metod jak politologických, když bude srovnávat obsahy jednotlivých učebních pomůcek, tak metod didaktiky, když bude srovnávat didaktickou vybavenost jednotlivých projektů. Aplikovaná bude převážně metoda komparativní, ale použita bude i metoda obsahové analýzy, která zkoumá obsah daného textu a s tím související sémantickou koherenci (spojitost textu) nebo strukturaci obsahu učiva (makrostrukturace učiva - členění obsahu na kapitoly lekcí, odstavce, mikrostrukturace učiva - členění jednotlivých kapitol) atd.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy: **60 stran**
Termín zpracování diplomové práce: **11.8.2011**

Seznam odborné literatury:

Průcha, Jan. Učebnice: Teorie a analýzy edukačního media. Brno: Paido, 1998.

Kárník, Zdeněk, Kopeček, Michal. Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu V. 1. vyd Praha: Dekořán, 2005.

Drda, Adam a kol. Příběhy bezpráví - Kapitoly z československé historie 1948-1989. Praha: Člověk v tísni o.p.s., 2008.

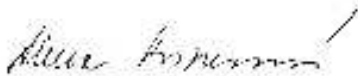
Čináčl, Kamil, Havel, Václav, Hviždala, Karel, Purna, Martin C., Ruml, Jan, Šiklová, Jiřina. Věčné časy. Praha: Respekt Publishing a. s., 2009.

On line zdroje a další literatura dle výběru diplomantky.

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Salim Murad**
Katedra společenských věd

Datam zaslání diplomové práce: **27. listopadu 2009**

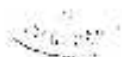
Termín odezdání diplomové práce: **30. dubna 2011**

doc. PhDr. Salim Murad, Ph.D.

děkanka

L.S.

doc. PhDr. Václav Šedík, Ph.D.

vedoucí katedry

V Českých Budějovicích dne 27. listopadu 2009

Obsah

Úvod.....	10
1. Totalita	12
1.1 KOMUNISMUS	13
1.1.1 <i>Komunismus a socialismus v Československu</i>	14
2. Příručky a nařízení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České Republiky na úrovni výuky nejnovějších dějin	16
2.1 PODPORA PROBLEMATIKY V RÁMCOVÉM VZDĚLÁVÁNÍ	17
2.2 POMOC MINISTERSTVA ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY V DANÉ PROBLEMATICE	18
2.2.1 <i>Multiperspektiva ve vyučování dějepisu</i>	18
2.2.2 <i>Příručka Jak učit evropské dějiny 20. století.</i>	19
2.3 PROBLEMATIKA UČEBNIC	20
3. Orální historie	23
4. Ústav pro studium totalitních režimů	25
5. Metodické zpracování diplomové práce.....	27
6. Muzeum komunismu, Praha	28
7. Výstava Zlatá šedesátá na pražském Vítkově.....	29
8. OPONA o.p.s.....	30
8.1 FUTURAMA	30
8.2 CIRKUS TOTALITY	31
8.2.1 <i>Trenažér totality</i>	31
8.2.2 <i>Kalendárium totality</i>	32
8.2.3 <i>Osobní anamnéza</i>	32
8.3 VĚČNÉ ČASY	32
8.4 NEZAPOMENTE.CZ.....	33
8.5 BÁJEČNÁ LÉTA BEZ OPONY	34
9. Člověk v tísní.....	34
9.1 PŘÍBĚHY BEZPRÁVÍ	35
9.1.1 <i>Příběhy vzdoru</i>	35
9.1.2 <i>Kapitoly z československé historie 1948-1989</i>	36
9.1.3 <i>Cesta ke svobodě</i>	38
9.1.4 <i>Z vězeňských spisů</i>	38
9.1.5 <i>Mýty o socialistických časech</i>	39
9.2 [DVD] – PŘÍBĚHY BEZPRÁVÍ	40
9.2.1 [DVD] - <i>Ztracená duše národa III. – Ztráta slušnosti</i>	40
9.2.2 [DVD] - <i>Přerušené jaro- Srpen jako kladivo</i>	41
9.2.3 [DVD] - <i>Přerušené jaro- Normalizační noc</i>	42
9.3 JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH	42
9.3.1 [DVD] - <i>Vzpomínáme</i>	42
9.3.2 [DVD] <i>a metodická příručka - Příběhy bezpráví za železnou oponou</i>	44

10. Post Bellum	48
10.1 PŘÍBĚHY 20. STOLETÍ	48
10.2 PAMĚŤ NÁRODA	48
10.3 MY JSME TO NEVZDALI	49
11. Abeceda komunismu.....	52
12. 1989 očima fotografů	53
13. Internetové projekty	53
13.1 TOTALITA.CZ.....	53
13.2 SORELA.CZ.....	54
13.3 PANT.CZ.....	56
13.4 MODERNI-DEJINY.CZ.....	56
14. Analýza didaktické vybavenosti uvedených publikací	58
14.1 STRUKTURNÍ KOMPONENTY UČEBNICE	59
14.1.1 Příběhy bezpráví – Cesta ke svobodě.....	61
14.1.2 Příběhy bezpráví – Příběhy vzdoru	63
14.1.3 Příběhy bezpráví – Kapitoly z československé historie 1948-1989	65
14.1.4 Příběhy bezpráví – Z vězeňských spisů.....	67
14.1.5 Příběhy bezpráví – Mýty o socialistických časech.....	69
14.1.6 Abeceda komunismu	71
14.2 ZÁVĚREČNÉ SHRNUŤÍ ANALÝZY DIDAKTICKÉ VYBAVENOSTI POUŽITÝCH PUBLIKACÍ	73
15. Závěr	75
16. Summary.....	82
17. Seznam použité literatury	83
18. Přílohy	89

Úvod

Rok 2009 byl rokem, který nám připomněl 20. výročí od pádu komunismu a změnu režimu. Datum, které je pokládáno za symbolický začátek revoluce, je 17. listopad. Celý proces změny režimu byl pak samozřejmě delší a složitější. Převrat s sebou přinesl změny a možnosti, na které nebylo možno předtím ani pomyslet.

Hlavní složkou této práce by mělo být srovnání výchovně-vzdělávacích programů, které poskytují informace o době právě před rokem 1989, určených pro žáky základních škol. Mladé generace dětí už nejsou moc schopné vnímat dobu před dvaceti a více lety. Je to pro ně nepředstavitelně vzdálená minulost, vlastně historie. Dnešní děti nejsou schopné reflektovat dřívější dění, ale právě to je to, co by se mělo urychleně změnit. Je důležité, aby věděly, co se tady událo a že mnoho událostí mělo vliv i na současnou situaci a problémy.

Stále častěji se setkáváme s dětmi, které ani o českou, potažmo československou minulost nemají zájem. Může to mít příčinu v nedostatečné informovanosti.

Na některých školách se o době, kdy tu vládl komunismus, učí. Někde intenzivněji, ale převážně jen povrchně. Jsou zdůrazňovány především základní politické události. To ale nestačí. Důležité je přiblížit dobu tím, jak lidé žili, co všechno museli podstoupit proti své vůli nebo naopak nemohli vykonat přesto, že chtěli. Je více než důležité soustředit se na události tzv. „zdola“, tedy na situace a na nesnáze, které lidé museli každodenně řešit.

Proto Ministerství školství, mládeže a tělovýchovy přistoupilo k reformě. Už v roce 2003 převzalo od Rady Evropy dokumenty, které k výuce o dějinách přistupují zcela inovativně. Totiž z hlediska multiperspektivního. A hlavně podávají návod jak moderně učit o dějinách minulého století. Dokumenty jsou určeny pro učitele nejen dějepisu a občanské výchovy, ale i jiných humanitně zaměřených předmětů a oborů. Na vyučující jsou v tomto smyslu kladeny vysoké nároky, protože jejich úkolem je přiblížit události právě takovým způsobem. Je to náročné a učitel musí rozlišovat nedůležité- aby toto mohl z výkladu eventuelně vypustit- od důležitých informací. Ty musí naopak rozvést, ale správným směrem.

Škola není jediným zprostředkovatelem informací. A vůbec není jediným zprostředkovatelem informací o době komunismu u nás. Existuje řada organizací, které se

právě zprostředkováním takových informací zabývají. A nejsou určeny pouze pro žáky základních škol, případně starší studenty.

Takové organizace nebo občanská sdružení vytvářejí programy, které jsou určeny široké veřejnosti. Zájem o dobu totality je ze strany veřejnosti pořád větší. A organizace jim mají co nabídnout - např. Konfederace politických vězňů nebo Post Bellum. Každá organizace, podle svého zaměření, poskytuje jiný druh informací.

Vznikl Ústav pro studium totalitních režimů, vzniklo Centrum orální historie. Právě orální historie je výzkumná metoda, která je základním stavebním kamenem celé snahy o reformu. Formou orální historie jsou předkládány osudy lidí a skutečná fakta. Samozřejmě na základě zcela subjektivního vyprávění.

Vyprávění o tom co bylo a jak to bylo, nepatří jenom do výuky dějepisu, ale i do výuky občanské nauky, případně do jiných humanitně vzdělávacích programů.

1. Totalita

Totalita, neboli totalitní režim, je pojem, který označuje určitý typ diktatury, který potlačuje jedincům jejich individualitu a zároveň se snaží proniknout do jejich soukromí, řídit je a kontrolovat. Když se podíváme do slovníku cizích slov¹, zjistíme, že totalita značí celistvost, jednotu nebo úplnost. Z toho vyplývá, že nikdo by neměl vybočovat z řady tím, že se bude vymezovat a vyznačovat svojí vlastní individualitou, kreativitou nebo jinou, podobnou nezvyklostí, v daném režimu. Je to vlastně vnucená jednota. Rozhodla o ní moc jedné strany a lidem nezbývalo než se přizpůsobit. Přizpůsobování se čemukoliv bylo na denním pořádku. Někdy bylo nutné vymyslet kompromis. Kompromis nebo lež. To v případě, že některému nařízení nebo naopak zákazu nebylo možné se vyhnout a bylo třeba přijít na to, jak jej obejít. Dá se říct, že totalita nepotlačovala originalitu, naopak. Ovšem úplně jinak, než by bylo žádoucí.

Prvky komunismu, nebo část jeho hlavních idejí, můžeme najít už v období starověkého Říma, kdy, př. podle Platona, vládnoucí vrstvy neměly mít přístup k osobnímu vlastnictví. Jeho vlastnění by mohlo mít vliv na nestrannost a na důsledky rozhodnutí. V období středověku, především členové církevních řádů, byli nuceni zřít se veškerého soukromého vlastnictví a přizpůsobit se asketickému životu v klášteře, ve kterém si byli všichni členové rovni.

V období novověku, v 18. století se objevil francouzský revolucionář F. Babeuf s názorem, že zdrojem všeho zla ve společnosti je nerovnost a vlastnictví. Majetek by tedy měl být spravován určitou skupinou lidí a všichni by museli naplňovat povinnost práce. Nejpodrobnější teorii vytvořil Karl Marx. Zrušení vlastnictví má výhradně mravní charakter. Jeho zrušení má přinést mravnost mezi lidmi navzájem a mezi přírodu a člověka. Musí být umožněno společné užívání věcí. „Výroba je v komunismu společnou činností a v konečném důsledku není rozdíl mezi fyzickou a duševní prací.“² Mnoho Marxových oponentů mělo obavy, zda nebude v tomto systému potlačena individuální svoboda. „V podstatě tedy

¹ Kraus, J.- Petráčková, V.: *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 1998. Str. 769

² Miller, D., a kol.: *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Brno: Jota, 1995. str. 223

komunismus znamená společné vlastnictví všeho, včetně svobody.“³ Svoboda přestala existovat.

Komunismus je výraz pro uspořádání společnosti, ve které všechno patří všem. Tato myšlenka je samozřejmě utopická a dá se říci, že nikdy nebyla realizována, bereme-li v úvahu středoevropské události. Pojem totalita může nést označení pro všechny ostatní nedemokratické ideje a ideologie, jako např. fašismus nebo nacismus.

1.1 Komunismus

Komunismus je „společenské a politické uspořádání, definované tím, že žádný z jeho účastníků nevlastní podstatně víc než kterýkoliv jiný, ať již proto, že veškerý majetek se pokládá za společný nebo proto, že instituce majetku neexistuje...“⁴ Komunismus se nevyznačuje pouze omezením vlastnických práv, ale i solidaritou a rovností všech přítomných v systému. V komunismu není možná vůbec žádná forma směny. Je kladen důraz na osobní potřebu, proto komunismus musí být odlišený od jiných forem přerozdělování. Komunismus musí být důsledně odlišen od socialismu. V komunismu je majetek vlastněn výhradně jedním univerzálním vlastníkem, např. státem, kdežto v socialismu je vlastnění majetku přijatelné, ale pouze pod podmínkou, že je ho třeba pro osobní potřebu, aby bylo možné plně realizovat veškeré osobní předpoklady. Přesto všechno ostatní vlastnictví je považováno za vlastnictví kolektivní. „...bohatství se bude využívat ku prospěchu všech, a ne k zisku několika málo jedinců...“⁵ Marxistická teorie tvrdí, že socialismus vede ke komunismu.

Za poznávací rysy ortodoxního komunismu můžeme považovat následující body: „monopol politické moci má komunistická strana organizovaná na zásadách demokratického centralismu,⁶ strana ovládá státní mechanismus, má vedoucí a řídicí roli ve společnosti, kterou uskutečňuje tak, že ovládá všechny instituce včetně ekonomických, vzdělávacích a výchovných, kulturních, i těch, které jsou spojené s trávením volného času, ekonomický život je založen na státní kolektivizaci a organizován prostřednictvím systému centrálního plánování.“⁷

Komunistický režim vládnoucí v evropských i asijských zemích ve 20. století je silně ovlivněn názory V. I. Lenina a byl jediným pravým protivníkem vůči západnímu kapitalismu. Základem k nastolení komunismu byl příchod nové strany, která by začala vládnout. Členové

³ Miller, D., a kol.: *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Brno: Jota, 1995. str. 224

⁴ Scrutton, R: *Slovník politického myšlení*. Brno: Atlantis, 1989. str. 48

⁵ Heywood, A.: *Politické ideologie*. Praha: Victoria Publishing, 1994. str. 112

⁶ demokratický centralismus- svoboda občanů je vyvozena pouze jejich jednotou a poddajností

⁷ Heywood, A.: *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia s. r. o., 2004. str. 55

této strany byli schopni ideologicky ovlivnit velký počet lidí. Program strany byl uzpůsoben myšlenkám Marxe a Engelse.

Nebyl to jen Lenin, kdo ovlivnil a pozměnil původní myšlenky Marxe. Nemalou měrou se na tom podílel i Stalin ve 30. letech 20. století i další. Stalin vytvořil model ortodoxních komunistických států, které hojně vznikaly po roce 1945.

„Dnes se komunismem vesměs rozumí oficiální ideologie a politická praxe bývalého Sovětského svazu, které se zformovaly po uchopení moci v Rusku bolševickou stranou.“⁸

Zákazy, nařízení a kontrola jsou podstatou totality. Kdo neposlouchá nařízení, naruší tím celý systém moci: dá příklad ostatním a ti se budou chovat stejně, v úvahu připadá možná společenská změna nebo alespoň politická krize (od politické krize nebývá daleko společenská změna). Pokud nepomohl strach z psychické likvidace, strach z fyzické likvidace obvykle zabral.

Jak už bylo napsáno výše, označení komunismus není úplně správný, i když se používá. Je všem známý a je plně akceptován laickou i odbornou veřejností. Je to dáno i tím, že dodneška existuje strana, která má stejný název: Komunistická strana Československá. Dnes je název strany změněn: Komunistická strana Čech a Moravy (i logo strany bylo změněno na nezbytné třešně z původní červené pěticípé hvězdy).

Dalším cílem režimu bylo uvěznění. Uvěznění v nevědomosti. K tomu velmi dobře sloužila tzv. „železná opona“. Důsledky „železných opon“ jsou všeobecně známy a nemusíme se jimi tedy zabývat. Dnes už možná úsměvnou záležitostí v souvislosti s železnou oponou byly devizový příslib (ke koupi zahraniční valuty) a výjezdní doložka (doplňk k cestovnímu pasu, musela být schválena kádrovým oddělením).

Jak výstižně píše Jiřina Šiklová: „V těchto pitomostech je podstata totality“.⁹

1.1.1 Komunismus a socialismus v Československu

Komunismus a socialismus jsou pojmy, které zastupují dělnickou třídu, nebo naopak, dělnická třída je hlavním představitelem těchto ideologií. Obliba dělnické třídy právě u těchto stran pravděpodobně spočívala v jejich schopnostech nabídnout dělníkům sociální jistoty a prosperitu. Právě pro ně a právě v těchto, pro ně tak důležitých, oblastech. „Bylo by žádoucí vědět, nakolik se dělníci dostali do vedoucích funkcí a nakolik tedy mohli stranickou politiku

⁸ Žaloudek, K.: *Encyklopedie politiky*. Praha: Libri, 1999. str. 191

⁹ Činátl, K.- Havel, V. - Hvizdala, K.- Putna, M.- Ruml, J.- Šiklová, J.: *Věčné časy*. Praha: Respekt Publishing, 2009. str. 17

ovlivňovat...“¹⁰ Ovšem už od roku 1848 existují vedle sebe v dělnickém hnutí dva směry a to: nacionalismus a socialismus. Čím více na východ směřujeme, tím větší oblibu má v tomto období právě socialismus. [Rupnik, 2002, str. 17]¹¹. Důkazem může být zakládání nových sociálních politických stran koncem 19. století. Zajímavostí je, že zástupci sociální demokracie byli představitelé nacionalismu.

Všechny změny po roce 1918 byly hnací silou hnutí dělnictva, ovšem bez jeho faktické moci nebo vedení. V té chvíli nastaly podmínky pro založení sociální levice s velmi silnou základnou v podobě dělnických mas. (Rupnik, 2002: 42)¹². V roce 1921 vzniká v Československu Komunistická strana Československa. Splněním podmínek byla přijata do Komunistické internacionály. Rozšíření obliby a zakládání nových komunistických stran se všeobecně chápalo jako mezinárodní hnutí. Centrála byla zřízena v Moskvě, Kominternu – Komunistická internacionála.

Přeskočíme-li 30. léta, nástup Hitlera k moci, následný Protektorát a složitou situaci na Slovensku, dostaneme se až na konec války, do roku 1945. Totiž podle některých pramenů začala vláda komunistické strany už v tomto roce. „V roce 1945 se všechny stany víceméně hlásí k socialismu a liší se jen v míře svobody, kterou se socialismem spojují.“¹³

Určující byla účast v Národní frontě. Tam si komunisté v koalici spolu s dalšími socialistickými stranami zajistili převahu hlasů a tím prosazení vlastních návrhů. [Rupnik, 2002: 201].¹⁴

Už po válce si komunisté zajistili pozice, v tehdy nově zřizovaných, národních výborech. Vrcholem byl únor 1948.

¹⁰ Kárník Z.- Kopeček M.: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu V.* 1. vyd. Praha: Dokořán, 2005. str. 161

¹¹ Rupnik, J.: *Dějiny komunistické strany Československa.* 1. vyd. Praha: Academia, 2002. str. 17

¹² Tamtéž, str. 42

¹³ Tamtéž, str. 192

¹⁴ Tamtéž, str. 201

2. Příručky a nařízení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České Republiky na úrovni výuky nejnovějších dějin

Společenské události jsou obsahově zajímavější a možná i poučnější – proto by se o nich mělo učit, doporučuje to i Ministerstvo mládeže a tělovýchovy. Tendence Ministerstva směřují k tomu, aby poukázaly na nedostatečnou informovat dnešních žáků, v mnohých případech i studentů nejen středních škol, respektive na větší intenzitu vzdělávání moderních dějin.

Studenti by měli získávat přehled o druhé polovině 20. století, obzvlášť o totalitních režimech, jejichž stoupenci existují dodneška a začínají se čím dál více veřejně projevovat. Působení éry komunistického režimu u nás přetrvává a působí na velkou část obyvatel, samozřejmě hlavně na ty, kteří v ní vyrůstali. Ale to celkem ovlivňuje postoje a názory celé společnosti. Proto je při výuce potřeba se soustředit na to, co všechno byla tehdejší moc schopna udělat, aby ji lidé „poslouchali“. „Výuku je třeba soustředit na ideologické a mocenské mechanismy, které byly uplatňovány při prosazování nedemokratických systémů, a to v kontextu loajality, či pasivity většiny obyvatel.“¹⁵

20. století, od začátku do konce, prošlo neuvěřitelným vývojem: „Na jedné straně došlo do té doby k nepředstavitelnému rozvoji vědy a techniky, výraznému zesílení sociálních jistot (idea sociálního státu) i k velkým proměnám kulturního života (např. hnutí hippies, sexuální revoluce).“¹⁶ Ovšem došlo i na diskriminaci téměř ve všech oblastech lidského života. S tím souvisí porušování lidských práv. Problém porušování lidských práv s sebou přináší problém migrace a integrace. To všechno bohužel nejen v rovině totalitních režimů. Došlo k přerozdělení světa na chudé a bohaté státy. Došlo ke globalizaci.¹⁷

To klade velké nároky na přípravu učitele a hlavně na čas, aby učitel mohl vysvětlit všechny souvislosti, které vedly k té či oné změně ve společnosti a ovlivnili další vývoj.

Při výkladu všech těchto událostí je možné využít klasické postupy a metody výuky, ale i metody orální historie, vyprávění pamětníků, historiků, informace z regionálního muzea, i

¹⁵ MŠMT. *Doporučení MŠMT k výuce dějin 20. století*. [online], [cit. 27. prosince 2009]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/doporuceni-msmt-k-vyuce-dejin-20-stoleti>.

¹⁶ MŠMT. *Doporučení MŠMT k výuce dějin 20. století*. [online], [cit. 27. prosince 2009]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/doporuceni-msmt-k-vyuce-dejin-20-stoleti>.

¹⁷ MŠMT. *Doporučení MŠMT k výuce dějin 20. století*. [online], [cit. 27. prosince 2009]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/doporuceni-msmt-k-vyuce-dejin-20-stoleti>.

příklad někoho z města nebo blízkého okolí, který v určitém období vykonával něco prospěšného (případně vykonávat nemohl).

Důležitým prvkem v této fázi vyučování je učitel, který by měl projít dalším vzdělávacími kurzy. Na místo učitele jsou připravené i organizace a občanská sdružení, která případně zprostředkují informační materiály.

2.1 Podpora problematiky v Rámcovém vzdělávání

Podle rámcového vzdělávacího programu, který schválilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy s účinností od 1. září 2005, má každá vzdělávací oblast svoje specifikum. Ve vzdělávací oblasti jako je Člověk a společnost, kam se řadí Výchova k občanství a Dějepis, Ministerstvo naléhá na to, aby žáci měli základní znalosti o demokratické společnosti, o dějinných, sociálních a historických aspektech života lidí. Ministerstvo charakterizuje vzdělávací oblast Člověk a společnost následovně: „Seznamuje žáky s vývojem společnosti a s důležitými společenskými jevy a procesy,... výchova k respektování lidských práv,...“.¹⁸

Průřezové téma Výchova demokratického občana má mezioborový charakter, přičemž nejbližší k sobě mají Dějepis a Výchova k občanství. Také sdílejí jednu vzdělávací oblast Člověk a společnost vzájemně. Tyto dva obory mají několik totožných témat, jako např. charakteristika totalitních systémů, získávání poznatků o fungování společnosti v rámci každého systému, a především, na základě těchto informací se vyvarovat do budoucna podobným zkušenostem. Oba obory představují žákům činnost, popřípadě nečinnost politických orgánů, a pochopení jejich konání.

Jednou z občanských klíčových kompetencí je stanoveno, že žáci jsou schopni uvědomit si, jak je důležité postavit se proti psychickému a fyzickému násilí. Nejen fyzické, ale i psychické tlaky byly vyvíjeny na občany v období 50. let a následně po srpnu 1968.

V cílovém zaměření vzdělávací oblasti je jedním z mnoha dílčích úkolů také to, aby žáci odhalovali kořeny společenských dějů a promýšleli jejich souvislosti. Očekávaným výstupem od žáka v předmětu dějepis je, mimo jiné, také charakterizovat totalitní systémy. Očekávanými výstupy ve Výchově k občanství, je to, že žák dokáže rozlišovat nejčastější formy vlády a typy států. Jinými slovy žák přesně ví, co si má představit pod pojmem totalita. Dalším výstupem je to, že žák zná výhody demokratického způsobu řízení státu.

¹⁸ Balada J. , a kol.: Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Výzkumný ústav pedagogický. [online], [cit. 19. března 2010].

Dostupné z: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf.

K tomu, aby žák mohl charakterizovat demokratické státní zřízení, případně mohl být vychováván k respektování lidských práv, je potřeba, aby žák rozuměl negaci těchto věcí a byl s ní v přímém, nebo alespoň ve zprostředkovaném kontaktu.

Znamená to, že žáci přesně vědí, k čemu se uchýlovala totalitní moc ve státě a co všechno v takovém státě probíhá, aby mohli skutečnosti porovnat. K tomu aby mohli žáci respektovat lidská práva, je potřeba, aby si nejdříve uvědomili důsledky jejich nedodržování. Aby se dozvěděli, co všechno prožívá člověk, jehož práva nejsou dodržována, nebo jsou jinak poškozována.

Aby žáci byli srozuměni s vývojem společnosti, aby byli motivováni k účasti v demokratickém státě, je třeba jim předložit, co předcházelo dnešku a zdůraznit, že dnešek ovlivňuje zítřejší události.

Žáky je třeba připravit tak, aby se to už neopakovalo.

2.2 Pomoc Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy v dané problematice

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy předkládá učitelům dějepisu, i učitelům Výchovy k občanství a jiných humanitně zaměřených oborů, příručku Jak učit evropské dějiny 20. století a Multiperspektiva ve vyučování dějepisu. Obě příručky sepsal Robert Stradling a byly vydány Radou Evropy. Dá se tedy předpokládat, že celá Evropa, nejenom tedy Česká republika, považuje výuku dějepisu a hlavně novějších dějin za více než důležitou.

2.2.1 Multiperspektiva ve vyučování dějepisu

Multiperspektiva znamená posuzování událostí z více pohledů tak, aby situace, kterou analyzujeme, nebyla námi interpretovaná pouze naším kulturním kontextem a tím pádem jedním omezeným pohledem, případně jedním upřednostňovaným pohledem. Musíme tedy porozumět mnohočetnosti daného problému nejenom z našeho pohledu, ale i z jiných perspektiv.

Ještě v současnosti je při výuce dějin používán výraz „národní dějiny“. Znamená to, že je při výkladu kladen důraz na státní zřízení, na politické osobnosti a události a chronologický přehled dějin.

Právě pod tlakem multiperspektivy byl zaveden pojem „nová historie“. Odmítá chronologii a učení se nazpaměť. Základem je poznávat i vývoj a kulturu etnických menšin na

daném území, výklad událostí „zdola“ a soustředit se na každodennost. Faktem zůstává, že vyučování „národních dějin“ pěstuje ve studentech a ve veřejnosti národní identitu.

I výuka s multiperspektivním přístupem má svoje nedostatky, např. z hlediska učitelů existuje malá pružnost a časové vymezení ve vzdělávacím programu. Ze strany studentů vyžaduje tento přístup velkou empatii. Různé pohledy na věc a na různé prameny mohou zapříčinit skepticismus nebo znechucení z toho, jak události skutečně proběhly. Obtížné může být i vyvozování závěrů. Příručka předkládá vzory některých událostí a různé pohledy na ně. Např. rozebrání křížáckých výprav z několika pramenů, tedy z několika pohledů, jak z křížáckých, tak z muslimských. Když učitel vypráví o události, tak předkládá i děj v jiných státech a oblastech. Přináší vlastně i komparativní metodu. Komparace pramenů tak může fungovat jako spuštění motivace u studentů a vzbudit jejich zájem o danou kapitolu z dějin.¹⁹

2.2.2. Příručka Jak učit evropské dějiny 20. století.

Opět sepsána Stradlingem a vydána Radou Evropy. Jedná se o doporučení pro učitele dějepisu, jak oživit, rozšířit, zatraktivnit svoje vyučovací metody a to pro všechny evropské učitele tohoto předmětu. Především výuka dějepisu by se měla soustředit na 19. a 20. století.

Cílem by mělo být vypuštění určitých, případně okrajových témat a zároveň ponechání volnosti učitelů, jaké epochy v dějinách se rozhodnou vyučovat. Tuto možnost prozatím u nás ale vylučuje nedostatek dobrých učebnic a dalších vzdělávacích kurzů pro učitele.

Jedním z témat by mohlo být Rekonstrukce Evropy po roce 1948, z multiperspektivy může být téma předloženo s titulem Totalita a liberální demokracie. Tady je třeba předeslat, že některá témata, např. Kulturní a umělecká hnutí 20. století, se u nás vyučují i v jiných vyučovaných předmětech, v tomto případě český jazyk. Některá témata by se měla naopak podávat spíše z národní než z evropské perspektivy. Každé téma je nutné zařadit do širšího chronologického sledu, identifikovat klíčové faktory které událost spojují- podmínky, příčiny, následky- a zařazení události do širšího evropského nebo světového kontextu.²⁰ Pro upřesnění události z hlediska času je dobré událost umístit na časovou osu. Nejlepší je samozřejmě předložení autentických, archivních materiálů (např. fotografie), které pomáhají

¹⁹Stradling, R.: Multiperspektivita ve vyučování dějepisu: příručka pro učitele. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. [online], [citováno 6. ledna 2010].

Dostupné z: <http://aplikace.msmt.cz/PDF/NHStradlingMultiperspektivita.pdf>.

²⁰ Stradling, R.: Jak učit evropské dějiny 20. Století. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. [online], [citováno 6.ledna 2010]. Dostupné z:

<http://www.zkola.cz/zkedu/pedagogictipracovnici/kabinetspolecenskychvedamuni/metodickematerialyvyukoveprogramy/vyukovematerialyzdejepisu/15508.aspx>.

vytvářet žákům představu. Vhodná může být návštěva muzea, návštěva historicky významného místa v obci. Využít se dá i množství zajímavých internetových odkazů.

2.3 Problematika učebnic

Vydávání nových učebnic není jednoduchý ani rychlý proces. Dvacet let je však dlouhá doba. Učebnice, které by se intenzivněji a dynamičtěji věnovali poválečnému vývoji v Československu, zatím nejsou. Také proto vznikají sdružení a organizace, které jsou právě schopny tuto problematiku přivést mezi studenty a širokou veřejnost daleko rychleji, hlavně podrobněji a třeba i zajímavěji než učebnice. Navíc, o vývoji komunistické éry u nás, se píše výhradně v učebnicích dějepisu a tam není možné věnovat se pouze komunismu.

Učebnice musí také nutně obsahovat světové dění a nejen to poválečné. Ale je nutné vybrat to nejdůležitější tak, aby i na výklad doby 50. -90. let zbyl čas ve vzdělávacím programu.

Informace z českých dějin by měly být vykládány na úkor některých historických událostí ve světě. Vypuštění, nebo naopak rozšíření některých, méně podstatných informací, má plně v kompetenci učitel. Učebnice patří k těm, které se nejvíce při výuce využívají, dokonce až z 86,2% (Průcha, 1997: 295).²¹ „...učitelé používají učebnice jakožto prioritní informační zdroj pro plánování výuky, a to soustavně, kdežto další zdroje- výhradně určeny pro učitele – nejsou zdaleka tak soustavně využívány.“²²

Současné učebnice dějepisu pro základní školy obsahují informace z dějin 20. století, ale část z nich je ukončena druhou světovou válkou.²³ Existují i učebnice, které se zabývají dějinami až do rozpadu sovětského bloku v roce 1989 v celé Evropě, to jsou ale učebnice pro střední školy. Ale např. o zhroucení komunistické moci v Československu je napsán jeden delší odstavec.²⁴ Samozřejmě, jsou to učebnice staršího data. Dále jsou popsány učebnice novější.

Ilustrujme si to na novějších učebnicích dějepisu z roku 2000²⁵ a z roku 2002²⁶ pro základní školy. Jejich úroveň je mnohem vyšší než u uvedených předchozích. Učebnice nakladatelství Práce je zakončena 90. léty, konkrétně rokem 1999, kdy Česká republika

²¹ Průcha, J.: *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 1997. str. 295

²² Tamtéž, str. 295

²³ Jožák, J.: *Dějepis: Nová doba*. Praha: Práce, 1993.

²⁴ Kubík, J.-Kubíková, J.: *Dějiny 20. století*. Praha: Práce, 1995.

²⁵ Luňák, P.- Pečenka, M.: *Dějiny moderní doby II*. Praha: Práce, 2000.

²⁶ Kuklík, J., a kol.: *Dějepis: Nejnovější dějiny*. Praha: SPN, 2002.

vstoupila do NATO. Kapitoly o kultuře v českých zemích, a nejen v českých zemích, jsou děleny zvlášť- časopisy, divadla, výtvarné umění, hudba nebo film. Neobvyklá je forma autentických obrazů doby, jsou totiž ilustrované. Obsah učebnice se dotýká převážně „národních dějin“.

Druhá učebnice, z dílny nakladatelství SPN končí rokem 1989. Obsah je také situován do vyčerpávajícího vyprávění o „národních dějinách“. Dobu tady přibližují autentické fotografie. Je tu ale obohacení. V barevném poli, které je v každé kapitole, jsou životopisy významných osobností, které působili v dané časové epoše. V odstavcích odlišených kurzívou pak můžou žáci najít zajímavosti, které nesouvisí s politickými událostmi. Kapitoly o kultuře obsahují hlavně informace ze světa. Česká kulturní scéna je zastoupena několika jmény nebo pojmy jako jsou bytové divadlo, samizdat ...

Obě učebnice jsou vybaveny srovnatelným obsahem informací jak o světovém dění, tak i o dění v Československu.

Další učebnice, tentokrát pro střední školy, *České dějiny II.*²⁷ Druhý díl navazuje na první, začíná těsně po Velké francouzské revoluci, rokem 1792. Jak už název napovídá, učebnice obsahuje pouze výklad českých dějin. Na rozdíl od předcházejících učebnic tady nejsou zmiňovány pouze „národní dějiny“. Každá kapitola s sebou nese i informace o kultuře a každodenním dění. V každé kapitole, ve zvlášť označených sloupcích pod názvem Souvislosti, je popisována situace ve společnosti a myšlenky lidí. Dále jsou některé osobnosti, které jistým způsobem zasahovali do společenského dění, představeni v krátkém medailonu.

Učebnice je rozšířená o dobové fotografie s popisky.

Nejzajímavější a zároveň nejnovější je publikace, kterou Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy zařadilo v roce 2004 do seznamu učebnic pro základní školy a nižší ročníky víceletých gymnázií.²⁸ Učebnice *Dějiny 20. století* je rozdělena na velká témata a v každém z nich jsou krátké kapitoly, začínající výkladem světa po 1. světové válce a končí kapitolou Česká republika a Evropa na přelomu tisíciletí. Učebnice má 180 stran. Poslední kapitoly jsou shrnující, tyto kapitoly jsou tvořeny pouze obrázky.

Ke každému tématu, samozřejmě nejen tedy k tématu o komunismu, je na úvod připravena sada otázek, které vlastně sledují cíle každé jednotlivé kapitoly (otázky vlastně dopředu připravují prostor, čemu se každá kapitola bude věnovat), dále je připojena řada menších obrázků, časové osy, grafy, mapy, seznam literatury, která může přispět k rozšíření znalostí a získaných informací, slovníček neznámých nebo nových výrazů, a vždycky „Něco

²⁷ Kvaček, R.: *České dějiny II.* Praha: SPL-Práce, 2002.

²⁸ Kunstová E.- Mandelová H. -Pařízková I.: *Dějiny 20. století.* Liberec: Dialog, 2005.

navíc“²⁹ Například v kapitole 17. listopad 1989 a vznik České republiky je v této části obsažena část proslovu Václava Havla z tribuny na Letné.

Zajímavou součástí je rozhovor s osobností, která dané časové období sama zažila a může o průběhu událostí podat subjektivní informace, jde o formu orální historie.

Hlavní výklad jednotlivých kapitol je shrnutý stručně v zeleném poli. Celá kniha obsahuje velmi mnoho informací, ale protože se publikace zabývá celosvětovými dějinami celého 20. století, jsou jednotlivé kapitoly velmi stručné. Dá se říct, že učebnice by mohla zastupovat malou encyklopedii. S tím rozdílem, že v encyklopediích nejsou samozřejmě na konci každé kapitoly shrnující otázky. Zároveň tyto otázky nutí žáky, aby se pokusili přemýšlet v souvislostech a spojovali si jednotlivé události.

O snaze ministerstva školství o reformu je napsáno v kapitole Příručky a nařízení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České Republiky. Je důležité nepředkládat informace pouze o politickém dění, o politických událostech. Žákům musí být předloženo také dění ze života, tzv.“zdola“, směrem od lidí, ne směrem od vrcholných politiků a vlastně vůdců celé země.

²⁹ Takový je název odstavce na doplnění společenských událostí nebo souvislostí v každé kapitole

3. Orální historie

Jak už bylo řečeno, přiblížení každodennosti a všední život je pro žáky zajímavější a přínosnější, než předkládání politických skutečností. Mimochodem, to ostatní známe z učebnic. A právě úkolem orální historie je předložit nám každodennost a subjektivní chápání tehdejší doby a poměrů.

Pojem orální historie není u nás moc rozšířený ani známý, přesto má už vlastní centrum. Její metody jsou důsledně propracované a výsledky výzkumů a šetření jsou používány v odborných pracích a hlavně slouží jako zdroj informací pro širokou veřejnost i úzký kruh odborníků.

Orální historie má kořeny v Americe, začala se vyvíjet po druhé válce. Vzhledem k nehlubokým americkým dějinám je právě orální historie významným zdrojem poznatků ze života nedávných generací. Američan Allan Nevins přišel s nápadem na založení organizace, která by sbírala vzpomínky Američanů, kteří mají co říct, převážně v kulturním, ekonomickém nebo politickém životě. Postupem času na sebe nenechalo masové využívání magnetofonů a statisíce popsaných papírů vzpomínkami (v roce 1973 1,4 milionu stran)³⁰ dlouho čekat. Bylo třeba objevit to malé, nedůležité, pomíjené, tzv. „bílá místa“ [Vaněk, 2005:29].

Už bychom se ale měli věnovat významu samotného pojmu orální historie. Můžeme říci, že se jedná o neustále se vyvíjející postupy, na základě kterých badatel získává od pamětníků vyjádření jejich vlastních pocitů, názorů a prožitků na konkrétní situaci nebo problém. To všechno samozřejmě ústně, formou rozhovoru³¹ [Vaněk, 2005:29]. Všechny tyto vzpomínky se převádí do písemné podoby a tyto soubory jsou později využívány jako významný prvek pro vědecká bádání. Je nutné také zmínit, že orální historie není samostatný vědní obor, ale slouží pouze jako výzkumná kvalitativní metoda. Je třeba ale dodržovat veškeré podmínky a zákony této metody, aby se orální historie nemohla zaměňovat s běžnými rozhovory pamětníků a jiným ústním svědectvím.

Orální historie má kořeny v téměř každém státě Evropy a v Americe. V České republice se o ní začalo hovořit až po roce 1989. Už v šedesátých letech se tzv. „pracovalo s pamětníkem“. Výsledky měli jen ukázat tehdejší režim v lepším světle. Proti tomu tady byly i sbírky nezkreslených vzpomínek, které mají skutečnou výpovědní hodnotu. Výzkumy nebo rozhovory tohoto typu se zabývaly hlavně centrální instituce nebo regionální archivy a muzea.

³⁰ Vaněk, M., a kol.: *Naslouchat hlasům paměti (teoretické a praktické aspekty orální historie)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005. str. 29

³¹ Tamtéž, str. 29

Tyto práce se od postupů dnešní orální historie odlišují především tím, že „nediferencuje mezi vzpomínkami psanými a sdělenými v rozhovoru, klade větší důraz na tzv. objektivní fakta a informace zprostředkované pamětníkem, než na jeho osobní prožitky, postoje a osobnost.“³²

Teprve až na sklonku devadesátých let se za pomoci techniky mohly zjištěné informace od vyprávějících pamětníků (narátorů) ukládat elektronicky i ve zvukové podobě. Např. projekt Gender Studies o. p. s. „Paměť žen“ zachycuje každodenní život tří žen rozdílných generací od roku 1920 –1960, další výzkumy provádí Židovské muzeum v Praze, Národní filmový archiv, pomocí této metody se řeší i romská otázka ve válečném období.

Z pohledu tazatele není možné získat od narátora veškeré poznatky týkající se konkrétní, sledované situace. Jak už bylo řečeno, orální historie je pouze metodou, kterou se získávají detailní a hlavně subjektivní informace z pohledu jedné osoby. Informacemi od takové osoby nelze kompletně pokrýt celou jednu epochu, byť třeba jen několika měsíců. S znalostní výbavou těchto skutečností (politických, ekonomických, kulturních,...), které se v daném období udály, musí již tazatel za pamětníkem přijít. To také zlepšuje kvalitu rozhovoru. Vést takový rozhovor není jednoduché a existuje mnoho návodů a metod, jak toho správně docílit. Tazatel je potom nucen dodržovat mnohá etická pravidla a postupy při přepisu a uchovávání získaných materiálů, pokud ovšem dostane od pamětníka souhlas se zveřejněním.

Aby se metody a postupy orální historie sjednotily a badatelé, věnující se této problematice, měli zázemí a záštitu, byl u nás zřízen v roce 2002 v Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR Centrum orální historie (dále jen COH). Nejenže má vynikající vybavení nezbytné ke své práci, ale spolupracuje i se zahraničními odborníky a katedrami politologie, historie, antropologie, filozofickými fakultami, fakultami humanitních studií a nejrůznějšími ústavu podobného charakteru. S jejich pomocí odhaluje nejšedivější a zapomenuté momenty nedávných časů, obyčejné příběhy obyčejných lidí. Práce COH se zaměřuje na vzdělávání, koná přednášky, konference, objevuje se v médiích, poskytuje konzultace, a jiné služby.

Hlavní náplní COH není sběr materiálu, ale především jde o způsob podání již získaného materiálu a jeho zakotvení do historických souvislostí.

V lednu 2007 byla ustavena Česká asociace orální historie. Hlavním cílem této organizace je vytvořit pravidla a návody pro využití orální historie, chránit ji před nevědeckým využíváním, zastávat etická pravidla výzkumu, tzn. narátora, seznámit s účelem výzkumu, uzavřít s ním smluvní vztah, získané informace je nutné považovat za důvěrné, dokud narátor

³²Vaněk, M., a kol.: *Orální historie, metodické a technické postupy*. Olomouc:Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. Str. 56

neodsouhlasí jejich zveřejnění³³, pomáhat nově vznikajícím institucím, vytvoření vlastního webového portálu, propojit existující archivy, organizovat mezinárodní konference orální historie.³⁴

Právě neetické zacházení s narátory a velký rozmach aktivistických přístupů a nekorektnosti mocenských skupin mělo za důsledek vznik České asociace orální historie (dále jen COHA). Dalším důvodem bylo ochránit „příběhy“ před médii. V neposlední řadě dbá COHA na to, aby velké množství materiálu nebylo zneužito díky tomu, že materiál je pořízen na různých, mnohdy i laických úrovních orální historie, a jeho výsledky mohou být zkresleny, vytrženy z kontextu apod.

Zájem veřejnosti, hlavně odborné, je tak obrovský, že byl dokonce na Univerzitě Karlově v Praze při Fakultě humanitních studií zřízen navazující magisterský obor Orální historie – Soudobé dějiny. Studenti budou vzděláváni ve dvou směrech a to v historické rovině a pak také v rovině metodologické tak, aby se mohli sami na kvalitativním výzkumu metodou orální historie podílet.

4. Ústav pro studium totalitních režimů

V roce 2005 byl podán návrh zákona na vznik Ústavu paměti národa. V roce 2007 byl přijat zákon č. 181/2007 Sb. o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů.

Náplní činnosti Ústavu jsou badatelské projekty, vzdělávací projekty, výstavní činnost, konference a semináře, publikační činnost, mezinárodní spolupráce.

Vzdělávací projekty jsou uskutečňovány formou seminářů nebo přednášek, nebo formou spolupráce se školskými institucemi.

Spolupráce se školskými institucemi nabízí metodickou podporu pro učitele, nabídku kursů pro učitele, samostatný program Cesta k listopadu 1989 a další. V metodické podpoře jsou texty, popis společenské situace, otázky k tématům. Okruhy nesou následující témata: Rodina a normalizace, Mýtus české šlechty, Reflexe pražského jara, ...

Paměť a dějiny totalitních režimů je dalším projektem, věnovaný široké veřejnosti. Tento projekt se soustředí na shromažďování a archivaci výpovědí přímých svědků. Tato data se pak

³³ Vaněk, M., a kol.: *Naslouchat hlasům paměti (teoretické a praktické aspekty orální historie)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005. Str. 194

³⁴ Česká republika - Česká asociace orální historie. [Online], [cit. 23. března 2010]. Dostupné z: <http://www.oralhistory.cz/>.

pečlivě uschovávají a používají k dalšímu šíření. V Pamětech a dějinách totalitních režimů pamětníci vzpomínají na Kolektivizaci venkova, Perzekuci katolické církve, Sovětské pracovní tábory nebo na Čechoslováky v zahraničních tajných službách.

Další skupinou vzdělávacích projektů jsou Webové projekty. Ústav nabízí Stránky věnované událostem 1968 a 1969, nebo samotnému roku 1989. Dalším webovým projektem je video archiv. Třeba k srpnovým událostem je zachycena audionahrávka Československého rozhlasu: První ranní zpráva o vstupu vojsk na území Československa z 20. 8. 1968, 1. 55 hod.

5. Metodické zpracování diplomové práce

Diplomová práce s názvem *Jak učit o době komunismu v Československu? Srovnání výchovně-vzdělávacích programů pro výuku o komunismu pro ZŠ v předmětu Výchova k občanství*. Věnuje se nově vzniklým programům, které byly produkovány v poslední době, aby učitelům umožnili trochu jinak uchopit učivo, než jak byli doposud zvyklí pomocí učebnic.

Hlavním cílem této práce je tedy přiblížit možnosti inovativního přístupu ve vyučování novějších dějin na druhém stupni základních škol. K tomu je zapotřebí nejdříve vyhledat akové programy, projekty a publikace nebo výstavy, které by byly svým obsahem k tomu určené.

Následným krokem bylo srovnání obsahu těchto programů komparativní metodou, která je v práci také nejvíce využívána. Podstatou komparativní metody je to, že sleduje větší množství charakteristik v menších jednotkách. V tomto případě jsou menšími jednotkami vzdělávací programy. Komparativní metoda je metoda kvalitativní. K tomu aby se mohl výzkum pomocí komparativní metody uskutečnit, je důležitý sběr dat a zkoumání významu a pravidelnosti těchto dat.

Další metoda, která bude použita, je obsahová analýza. Podstatou této analýzy je sběr dat a analýza jejich sdělení.

Poslední využitou metodou je didaktická analýza na základě výzkumu didaktické vybavenosti učebnic.³⁵ Základem této metody je 36 pevně stanovených komponentů, které ve větší či menší míře každá učebnice obsahuje. Každý komponent také splňuje takovou funkci, která pomáhá dané učebnici zvyšovat kvalitu. To znamená, že čím více jednotlivých komponent učebnice obsahuje, tím více procent v celkové didaktické vybavenosti dosáhne.

Následující strany se tedy věnují praktické části diplomové práce. V praktické části je výše uvedenými metodami srovnání výchovně-vzdělávacích programů, tzn. výstav, publikací, internetových projektů a knih. Vždy je krátce představena organizace, která dané projekty realizovala.

³⁵ Průcha, J.: *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního media*. Brno: Paido, 1998.

6. Muzeum komunismu, Praha

„Sugestivní pohled na komunistickou éru v Československu nabízí muzeum komunismu.“ Takovou větu hlásá nejen jeden turistický odkaz na internetu. Zarážející byly právě turistické odkazy. Zdálo se mi tedy, že celé muzeum komunismu není pro Čechy určeno. To dokládají všudypřítomné popisky, vedle češtiny, i v angličtině a němčině. „Předností výstavy je především její obsah - dnes již nevšední předměty a materiály, které pocházejí z vlastního obsáhlého archivu muzea.“³⁶ Pod nevšedními předměty si představme například neuvěřitelné množství Stalinových a Leninových bust a obrazů, dále několik předmětů, které nejsou zase až tak nevšední, ani v současné době (např. pracovní náradí, nábytek,...). Obsáhlý archiv muzea se zrodil pravděpodobně ve starožitnictvích a půdách, sklepech a garážích.

Velmi překapující je, že muzeum komunismu v Praze založil Američan Glenn Spicker ve spolupráci s Janou Kappelerovou v roce 2001.

Hned u vstupu je ke stropu zavěšená obrovská červená pěticípá hvězda a ještě větší Leninova busta. Nechybí ani dobová dílna s náradím pro pracovníky a mechanické píchačky, totálně prázdný obchod s potravinami, malá ukázka sledovací techniky StB.

Vedle místnosti zařízené jako vyšetřovací prostor pro StB byla zajímavá i promítací místnost. Tady se promítají krátké dokumenty z období listopadu 1989- masové demonstrace a surovost příslušníků VB. Objevuje se i vzpomínka na Jana Palacha a k tomu zaznívají písně Karla Kryla. Promítání těchto filmů přebije z výstavy všechno ostatní. Na samém konci je simulovaná část Berlínské zdi i s ostatním drátem. Celou výstavní plochu provází vysvětlovací tabule k určitému tématu s fotografiemi (StB, propaganda, práce celníků-ochrana hranic, Pražské jaro, pád Berlínské zdi a pád komunismu, založení Občanského fóra,...).

Muzeum má připravené pracovní listy, které je možno využít přímo v prostoru muzea.

Prostřednictvím výměny několika e-mailů jsem k dispozici dostala tyto pracovní listy. Listy se totiž běžně poskytují pouze těm, kteří si závazně objednájí návštěvu v muzeu.

Pracovní listy jsou rozděleny podle stupňů škol. Jsou tedy 3. Každý list má sadu 21-51 otázek, výhradně na téma život v Československu mezi lety 1948-1989.

³⁶Česká republika: Muzeum komunismu, Praha. [online], [cit. 5. února 2010].
Dostupné z: http://www.muzeumkomunismu.cz/cz_mission.html.

Listy pro 1. stupeň mají otázky týkající se obecného kulturního a společenského dění, např. „Co je zobrazeno na bankovce v hodnotě 100,-Kč?“, nebo „V jakém sportu vynikl Emil Zátopek?“. Otázek o politických událostech je velmi malé množství.

Listy pro 2. stupeň jsou obsáhlejší, jsou tvořeny 46. otázkami. Politická témata jsou zastoupena také nevelkým počtem. „Jak dopadla hospodářská světová krize na Československo?“, „Kolik % hlasů dosáhla KSČ ve volbách v roce 1946?“

Listy pro 3. stupeň jsou nejobsáhlejší, mají 51 otázek a témata předcházejících dvou rozvádějí do větších detailů. V každé sadě otázek jsou totiž stejná témata, ale pro každý stupeň jsou zvlášť přizpůsobené. Za každou otázkou v závorce je uvedeno číslo. Každé číslo označuje číslo tabule na výstavní ploše, aby se žáci v případě potřeby se mohli podívat a správně tak na otázku odpovědět.

7. Výstava Zlatá šedesátá na pražském Vítkově

Výstava věnovaná letům šedesátým právě probíhá v objektu pražského památníku na Vítkově v období mezi zářím 2010 a květnem 2011. Výstavu pořádá Národní muzeum ve spolupráci s Vojenským historickým ústavem. Velkou část sbírek na výstavě poskytli občané ze svého soukromého vlastnictví formou zápůjčky nebo daru, dále Uměleckoprůmyslové muzeum nebo Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou.

Na relativně nevelkém prostoru jsou vystaveny předměty každodenní potřeby. Například oblečení, šaty, boty, nejrůznější doplňky – korále, šátky, kabelky. Další ukázkou je část obývacího pokoje s televizí, křesly nebo ve vitrínách sbírky nástěnných hodin s jídelními sadami. Velmi zajímavá je dobová prodejna s pultem, váhami, a velkým sortimentem zboží. Najdeme zde konzervy, čaje, bonbony, pěny do koupele, mýdla, limonády, sifonové bombičky, vzpomínky na novinky od Vitany nebo Pedro. Jsou zde k vidění ukázky barevných plastových hraček nebo dřevěných stavebnic. Vrcholem je ukázka kuchyně s plechovou linkou, a původními spotřebičemi.

8. OPONA o.p.s.

Obecně prospěšná společnost Opona (Opona o. p. s.), vznikla v roce 2007 za účelem přípravy oslav 20. výročí od pádu totality v Československu. Společnost Opona je financována z příspěvků státní správy, fondů EU a dobrovolných finančních darů.

Hlavní náplní činnosti společnosti je poskytování informací o železné oponě a jejím pádu, pořádání osvětových a popularizačních akcí o okolnostech vzniku a trvání železné opony, podpora mezinárodní práce, ochrana demokracie a lidských práv v Evropě, spolupráce se státní správou a samosprávou,...To vše je obsaženo v zakládací listině společnosti.³⁷

Opona především klade důraz na ochranu demokracie v Evropě. Na svých internetových stránkách zejména upozorňuje na možné nebezpečí návratu totality do Evropy. Proto všechny její projekty jsou interaktivní, aby si každý mohl vyzkoušet, jaké to bylo a jaké by to mohlo být. Protože si je Opona vědoma, že tím, kdo může zabránit návratu totality jsou především mladí lidé (samozřejmě nejenom oni), jsou projekty věnovány převážně těmto.

8.1 Futurama

Jedním takovým projektem se stal projekt Futurama. Tato akce je věnována studentům ze zemí, ve kterých vládla nesvoboda (Německo, Polsko, Maďarsko a samozřejmě Česko). Na úvod studenti zhlédnou dokumenty, které byly vytvořeny ve spolupráci s Českou televizí. Dokumenty mapují osudy lidí, kteří byli kolem roku 1989 studenty. V této době je život každého mladého člověka plný změn, navíc přišli velké změny ve společnosti. Po dokumentech přijde na řadu diskuse o době komunismu.

Další součástí programu je interaktivní hra. Díky hře se každý účastník dostane do doby totality a na základě vylosovaných událostí bude muset rozhodnout za svojí fiktivní postavu, zažije tak možnosti a volby tehdejších lidí v různých situacích. Součástí hry je slovníček pojmů³⁸, časová osa nebo pracovní listy.

Studenti si tedy vylosují, každý sám za sebe, jednu fiktivní osobnost - student, emigrant, umělec, vědec, agent StB. Dalším krokem je určitá, tehdy běžná situace, např. spolupráce

³⁷ Městský soud v Praze: Výpis z rejstříku obecně prospěšných společností. [online], [citováno 15. června 2010]. Dostupné z: <http://oponaops.eu/assets/files/vypis-rejstrik-ops.pdf>

³⁸ př.: socialismus, komunismus, proletariát, kapitalismu, disent, samizdat,...

s tajnou policií, dovolená, nákupy v tuzexu. „Studenti se sami aktivně zapojí do situačních problémů, které vyžadují rozhodnutí, zvážení alternativ a uvědomění si možných následků“.³⁹

Na závěr se studenti seznámí s modelem Trenažéru totality.

8.2 Cirkus totality

Projekt Cirkus totality je komponovaný vzdělávací program, který vznikl k příležitosti 20. výročí od sametové revoluce. V cyklu Cirkus totality jsou obsaženy následující aktivity, které společnost sestavila:

8.2.1 Trenažér totality

Trenažér je dalším projektem společnosti. Má podobný charakter jako předcházející interaktivní hra Futurama. Hlavním elementem je rozhodování za svojí fiktivní postavu, žijící v období komunismu v Československu. Odlišnost tu ale je. Na rozdíl od projektu Futurama se osoba ocitá už na počátku vlády komunismu, tedy na konci 40. let a prožívá s ní celých 40. let nesvobody, tedy až do pádu železné opony. V průběhu se dokonce může porovnat svoje rozhodnutí s rozhodnutím určité osoby, která si skutečně situaci v dané době prošla a musela se tedy rozhodnout, což ovlivnilo její příští život.

Trenažér byl sestaven historiky, pedagogy a výtvarníky tak, aby „...návštěvníkům umožnil poznat a „prožít na vlastní kůži“ specifika jednotlivých životních etap člověka žijícího v různých fázích totality...“⁴⁰. Protože Trenažér by měl být koncipován jako interaktivní prostor, je nutné najít vhodné objekty. Nejvhodnější nemovitostí se jeví bývalá věznice v Uherském Hradišti. Tato věznice sloužila k věznění politických vězňů, i ostatních nevinných lidí.

³⁹Obecně prospěšná společnost OPONA. *Futurama*. [online], [cit. 15. června 2010].

Dostupné z: <http://oponaops.eu/assets/files/FUTURAMA/pracovni-listy-futurama.pdf>.

⁴⁰Obecně prospěšná společnost OPONA: *Trenažér totality*. [Online], [cit. 15. června 2010]

Dostupné z: http://www.oponaops.eu/opona/cs/projekty/170/o_projektu.

8.2.2 Kalendárium totality

Kalendárium je rozsáhlá venkovní výstava, která popisuje události v komunistických zemích střední Evropy (Německo, Maďarsko, Polsko, Československo) mezi lety 1944-1990. Autoři se totiž domnívají, že už po osvobození Rudou armádou se Sovětský svaz připravoval na režimní změnu.

Výstavní plocha simulující autobusovou zastávku připomíná nejdůležitější, nejvýznamnější historické události tohoto období všech čtyřech států.

8.2.3 Osobní anamnéza

Anamnéza je soupis údajů, které popisují subjektivní, psychické, fyzické a jiné potíže nemocného. Na tom je také postaveno dramatické představení. Mladí lidé, kteří si vzali na pomoc vzpomínky svých rodičů a prarodičů, se snaží určitým způsobem, na základě těchto svědectví, popsat dobu před dvaceti lety. Z části jsou dialogy čerpány i z audionahrávek z archivu Centra orální historie. Ze záznamů pak vznikl scénář k celému představení.

8.3 Věčné časy

Publikace Věčné časy je rozdělena do tří částí. První část je věnována esejím důležitých osobností československých dějin, př. Šiklová, Havel, Ruml atd. Tyto popisují vlastní zkušenosti s totalitou. V druhé části knihy je přehled společensko-politických událostí, které proběhly mezi lety 1945 – 1990 zpracované historikem Kamilem Činátlem. Text této části je doprovázen velkým množstvím dobových fotografií, reprodukcemi plakátů, dalších propagačních materiálů, novinových výstřižků, kreseb atd. Třetí část obsahuje slovníček pojmů, které se běžně používali, ale dnešní dospívající téměř netuší co se jimi označovalo.⁴¹ Na závěr je připojen seznam institucí, které se podobnou problematikou zabývají.

⁴¹ ROH, vekslák, středisková obec, rema plátky, přehrávky, osožák,...

8.4 Nezapomente.cz

Interaktivní portál Nezapomente.cz zřizuje společnost Opona. Tento portál si neklade za cíl předkládat hotové a konečné informace. Hlavní část naplňují návštěvníci a čtenáři portálu. Organizace Opona pouze určuje hlavní témata a směr. Podle vlastních slov portálu Nezapomente.cz: „...připomíná dnes již těžko uvěřitelné atributy komunistické totality, které provázely náš každodenní život.“⁴² Jde o to, aby mladá generace v sobě našla motivaci a sama se zajímala o to, co se tady dělo a sama si od lidí, kteří tady žili, sháněla informace o této době.

Portál má následující sekce: Nástěnka, Ze života, Kalendárium, Kalendář akcí, Fotosoutěž, Koukátko, Sběrné suroviny, Odsun sovětských vojáků, Věznice Uherské Hradiště.

Sekce Ze života předkládá autentické textové a obrazové materiály, které přibližují tehdejší dobu. Např. Architektura socialistického realismu v Československu, Manželství za totality aneb „Slibuji lásku k socialistické vlasti“, další témata se týkají automobilismu, pedagogiky, procesu státního aparátu atp.

V sekci Kalendárium se můžeme setkat s významnými výročími a s důležitými událostmi seřazených podle data. Nalézt zde můžeme nejen, kdy se upálil Jan Palach, ale kdy českoslovenští hokejisté vyhráli nad Sovětským svazem v hokeji, nebo kdy bylo vydáno prohlášení Charty 77. Významná data najdete vždy na celý aktuální měsíc.

V sekci Odsun sovětských vojáků je velké množství fotografického materiálu. Vedle toho je tady celé znění dohody mezi vládou Československé federativní republiky a Sovětským svazem o odsunu jejich vojsk z československého území. Je možné se dozvědět, odkud se vojska začala stahovat jako první a kdo byl posledním vojákem, které naše území opustil.

Věznice v Uherském Hradišti má bohatou minulost. Byla využívána německou okupační správou, po válce tady byli souzeni kolaboranti, v 50. letech tu byli velmi citelně perzekuováni odpůrci komunismu. V současnosti se usiluje o to, aby věznice byla převedena na město a organizace Opona zamýšlí zdejší prostory využít v rámci svých projektů.

⁴² Obecně prospěšná společnost OPONA: *Nezapomente.cz*. [online], [cit. 22. dubna 2010]. Dostupné z: <http://www.nezapomente.cz/zobraz/oprojektu>

8.5 Báječná léta bez opony

Stejnomený název má řada dokumentů společnosti Opona vyprodukovaných ve spolupráci s Českou televizí natočené v roce 2009. Filmy byly vysílány na podzim 2009. Jde o patnáctiminutové filmy přibližující osobní vzpomínky dnes významných osobností, které byly v době revoluce studenty, nebo žáky. Jednotlivé osobnosti, které vzpomínají jsou např. Geislerová, Muchow, Vančura, Kroupa, Janák, Pollertová a další. Rozhovory s těmito osobnostmi byly natáčeny v tandemu s mladými studenty, kteří se narodili počátkem 90. let.

Všechny dokumenty jsou přístupné v internetovém vysílání České televize.⁴³

9. Člověk v tísni

Organizace datuje svůj vznik od roku 1992, kdy působila pod názvem Nadace Lidových novin. Od roku 1994 se organizace prezentuje pod názvem Člověk v tísni. Společnost je financována dílem státními příspěvky, dílem dotacemi EU a na základě spolupráce s organizacemi se statutem OSN (WFP, UNICEF,...). Na fungování společnosti se podílejí i další nevládní české i zahraniční organizace. Na stránkách jsou uvedena jména, na která je možné se obrátit.

Člověk v tísni se na vlastních internetových stránkách charakterizuje jako „...humanitární organizace s cílem pomáhat v krizových oblastech a podporovat dodržování lidských práv ve světě.“⁴⁴

Pokud se ale podíváme právě na tyto internetové stránky, zjistíme, že organizace se věnuje daleko více činnostem. Kromě zmíněné podpory lidských práv a demokracie poskytuje humanitární a rozvojovou pomoc, připravuje programy sociální integrace a zabývá se informačními a vzdělávacími projekty. Právě ze sekce Informační a vzdělávací projekty pochází původní projekt Jeden svět na školách.

Jeden svět na školách je soubor dokumentů, které, mimo jiné, také mapují historii Československého státu. Téměř veškeré projekty, které jsou k dispozici, mají podobu filmových dokumentů ve formě DVD nosičů. Všechny mají funkci motivační. Neznamená to ale, že funkce poznávací chybí, naopak.

⁴³ Centrum vzdělávacích pořadů České televize – Opona: *Báječná léta bez opony*. [online], [citováno 15. června 2010]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/209572233500005-bajecna-leta-bez-opony/>

⁴⁴Obecně prospěšná společnost Člověk v tísni: *O člověku v tísni*. [online], [cit. 14. června 2010]. Dostupné z: <http://www.clovekvtsni.cz/index2.php?id=176>

Tyto vizuální materiály, které organizace Člověk v tísni ve spolupráci s dalšími organizacemi připravila, nemají jen sloužit ke komplexnímu pochopení. Hlavním úkolem je vzbudit další zájem na dané problematice, vyvolat další otázky a nutit k širšímu pochopení.

Vedle těchto audiovizuálních pomůcek je sada doprovázena řadou didaktických příruček a dalšími materiály. Pouze k některým titulům jsou na internetu uvedené možnosti použití v hodině, jako otázky a nejrůznější vzdělávací nebo motivační aktivity.

V rámci projektu Jeden svět na školách probíhá další projekt s názvem Příběhy bezpráví. Organizace se totiž domnívá, že výkladu o druhé polovině 20. století se v hodinách dějepisu není věnováno mnoho prostoru a je víc než nutné, aby se to změnilo. „Abychom zintenzivnili zavádění tématu novodobých dějin do škol, organizujeme pravidelně každý rok v listopadu projekt Příběhy bezpráví“. ⁴⁵ V rámci tohoto projektu vyjde každým rokem další dokumentární film, který je školám poskytován zdarma. Tématem každého dalšího filmu v rámci Příběhů bezpráví je samozřejmě komunismus v Československu. Na rok 2010 je naplánován už 6. ročník této aktivity.

9.1 Příběhy bezpráví

9.1.1 Příběhy vzdoru

Úkolem této knihy, nebo soupisu materiálů, je představit některé výrazné osobnosti, které se aktivně postavili proti zvrstvům totalitního zřízení. Všichni, kteří v soupisu vystupují prošli procesem vyšetřování StB a následně byli několik let vězněni. Dá se tak říci, že si svým odbojem našli nejkratší cestu k tomu, aby oni sami seděli na židli ve vyšetřovací vazbě, potažmo seděli v první řadě před soudem.

Každá osobnost vystupující v knize má samozřejmě jiný styl odporu. Vedle šíření protistátních letáků a samizdatových tiskovin jsou to například působení v protistátních skupinách i obětování sebe sama.

Každý případ je opatřen bohatým doprovodem autentických tiskopisů z archivu, osobní korespondence, dobových fotografií a rozhovory zúčastněných.

Knihy pokrývá období od roku 1948 až do revoluce 1989. Ve všech dekáдах se našel někdo, kdo nesouhlasil s danou společenskou situací.

⁴⁵Obecně prospěšná společnost Člověk v tísni. *Jeden svět na školách*. [online], [cit. 15. června 2010]. Dostupné z: <http://jedensvetnaskolach.cz/index2.php?id=323>.

Každá kapitola se věnuje jedné osobnosti, a každá kapitola nese jiný název podle toho, s čím se daná osobnost potýkala, např. Národní vzepětí a národní úpadek se jmenuje kapitola, která je věnována Janu Palachovi a Janu Zajícovi. Kapitola je obsažena na osmnácti stranách, přičemž první dvoustrana popisuje euforii na počátku 60. let a následnou bezmoc po srpnu 1968. Příběhem vzdoru je tady příběh dvou studentů, kteří v zoufalé situaci při cestě zpět do totality sáhli na vlastní životy. Další čtyři strany používají pouze verbální prostředky a věnují se životopisu Palacha, vnímání změn jeho pohledem, jeho aktivní vystupování proti straně a pro něho neúnosnou situaci a následně jeho čin.

Další část textu je o Janu Zajícovi. Je tu popsána atmosféra Palachova pohřbu a Zajícovi pohnutky k vykonání stejného činu. Poslední odstavec se věnuje postoji k událostem Komunistické strany. Na dalších deseti stranách jsou vyobrazeny originální dokumenty, jako např. dopis Palacha i Zajíce rodinám, fotografie z Palachova pohřbu, články z novin o smrti obou studentů, dopis předsedovi vlády s prosbou o uložení Palachových ostatků na Vyšehradě nebo petici občanů za Palachovy požadavky. Podobně jsou členěny i další kapitoly. Celkem má kniha 160 stran. Všechny vizuální prostředky plní funkci poznávací, v některých případech i motivační.

Publikace je určena pro vyšší ročníky základních škol a to z toho důvodu, že k pochopení některých částí je potřeba mít větší přehled o proběhnutých událostech. A v neposlední řadě se očekává diskuze k jednotlivým činům. Diskuze a adekvátních reakcí nejsou mladší žáci schopni.

Veškeré informace, které se váží k dané publikaci jsou k dispozici na internetových stránkách Člověka v tísni.⁴⁶ Tyto webové stránky jsou neustále aktualizovány.

9.1.2 Kapitoly z československé historie 1948-1989

První kapitola nese název Mukl se mohl stát z kohokoliv. A vlastně celá kniha se nese v tomto duchu. Označuje proti komu, proč, se vedlo vyšetřování, které ve všech případech skončilo trestem odnětí svobody buď v jedné z věznic, nebo v pracovních táborech. Důvodem nebyly ani tak činy a konání jednotlivých občanů (většina akcí namířená proti režimu byla v režii samotné strany), jako jejich sociální původ nebo projevy svého

⁴⁶ Jeden svět na školách: *Publikace*. [online], [citováno 29. března 2010]. Dostupné z: <http://jedensvetnaskolach.cz/index2.php?id=367>.

přesvědčení – kulaci, představitelé, nebo pouze spřízněnci církve, váleční hrdinové z druhé války.

Akce „protistátních skupin“ byly převážně klasifikovány podle zákona č. 231/1948 na ochranu lidově demokratické republiky. Na základě tohoto zákona se posuzovala např. velezrada, vyzvědačství, nedovolené ozbrojování, či sabotáže, pokusy o útěk přes hranice. Perzekuce byly nejtvrději samozřejmě v 50. letech, většina výsledků byla tak brutální, že se většinou někdo k „vyšetřovanému“ činu přiznal. Ale ani později se jejich průběh o mnoho nezmírnil.

Snad jedinou nadějí pro tehdejší stíhané bylo zřízení Výboru na ochranu nespravedlivě stíhaných (VONS) v roce 1978. Jeho úkolem bylo mapování neoprávněných procesů a tyto zprávy byly předávány zahraničním tiskovým agenturám.

Kniha komplexně pokrývá celou éru čtyřiceti let, kdy byla KSČ u moci, tedy od roku 1948-1989.

Kniha má 77 stran, na posledních deseti stranách jsou otištěné ohlasy současných studentů a ukázky literární soutěže.

Převažují verbální prostředky, neverbálních prostředků je přibližně padesát procent v každé kapitole, ale postrádají barevnost a na první pohled nezaujmu.

Kapitola Soudruzi, odsoudíme i Vatikán zpočátku popisuje problematiku církve od konce druhé války. Je přiblížena provokace na mši Josefa Berana v roce 1949 a počátkem 50. let zatýkání představitelů řádů. Velké osobnosti církve jsou zatýkány (někteří byli zatčeni již jednou v době německé okupace) a věznění na dlouhá léta, v dalších případech odsouzení k smrti. Všechny, jako ostatní procesy, byly tyto vykonstruované- nejznámějším případem je tzv. „číhošťský zázrak“.

Další tři strany jsou věnovány neverbálním prostředkům (v této kapitole je to volební plakát KSČ, další je hlášení o „akci K“, dopis vězněného kněze).⁴⁷

Další dvě stany mají opět podobu verbálních prostředků. Popisují konkrétní případy příslušníků jednotlivých církví.

Kniha by se dala použít i do nižších ročníků druhého stupně ZŠ. Kniha dokonale popisuje, z jakých důvodů byli lidé tehdy nesmyslně zatýkáni a tato ilustrace nepotřebuje žádné podrobnější informace, ani znalosti z daného období.

⁴⁷ „akce K“ byla akce z roku 1950, kdy bylo naráz intervenováno více než dva tisíce řeholníků

9.1.3 Cesta ke svobodě

I tato publikace je výsledkem rozsáhlé činnosti organizace Člověk v tísni. Publikace vyšla k 20.letému výročí od pádu komunismu. Výročí bylo oslaveno malou vzpomínkovou výstavou na Václavském náměstí v roce 2008. Podobu výstavní plochy líčí publikace následovně: „...jsme na tomto symbolickém místě české státnosti postavili lágř s ostnatými dráty, strážní věží a světlořety a do něj umístili portréty politických vězňů.“⁴⁸

Všichni političtí vězňi, kteří byli vyobrazeni, se svým nevelkým počtem, ale obrovským nadšením, se snažili přivést ostatní ke svobodě, k demokracii. Byli to lidé, kteří nejrůznějšimi způsoby odporovali tehdejšimu režimu.

Kniha se dělí do čtyř hlavních kapitol a to na léta 50., 60. a 70. a čtvřtou samostatnou kapitolu tvoří příběhy jednotlivých protestantů.

Např. kapitola Normalizace a Husákův „reálný socialismus“ se věnuje sebevraždám Palacha a Zajíce, disentu, Chartě 77, občanské iniciativě VONS a na závěr osmdesátým letům a konečně revoluci. První tři kapitoly jsou přeloženy do angličtiny. Podobně jsou sestaveny i ostatní kapitoly.

Neverbálnířm prostředkům tady není věnován žádný prostor, vyjma fotografií jednotlivých protestantů ve čtvřté kapitole. Tyto fotografie vycházejí z potřeb vyšetřování, takže jednotlivci mají před sebou číslo trestance, popřípadě označení vězňice.

9.1.4 Z vězeňských spisů

Cílem této publikace je přiblížit, opět, kdo všechno mohl být v době totality vězňen a vůbec za co byl uvězňen. Celá kniha je věnována velkému počtu odsouzených a to v převážně většině odsouzených v 50. letech, z menší části do roku 1960, nebo 1968, kdy v obou zmíněných letech byla prezidentem vyhlášena amnestie. Celá publikace čítá na 131 stran.

Každé osobnosti (odsouzenému nebo odsouzené) je věnována dvoustrana. Na této dvoustraně je jen málo verbálních prostředků. O každém jeden větší odstavec o jeho životě, protipolitických aktivitách a o průběhu soudu, počtu let strávených ve vězení a propuštění na svobodu. Zbývající místo zaplňují neverbální prostředky mající převážně motivační funkci.

⁴⁸ Drda, A., a kol.: *Příběhy bezpráví: Cesta ke svobodě*. Praha: Člověk v tísni, 2008.str. 6

Pod těmito si představme kopie dobových justičních dokumentů, jako např. rozhodnutí o propadnutí celého jmění, rozsudky, osobní listy vězňů, posudky a hodnocení, které měly přispět k zadržení a uvěznění: „Obviněná vzhledem k své buržoasní výchově a prostředí, v němž se většinou pohybovala, neměla kladný poměr k lidově demokratickému státnímu zřízení a k budovatelskému...i když ve svém povolání měla dobré výsledky“.⁴⁹ Dále pak např. žádost o podmíněné propuštění ze strany rodičů odsouzeného, osobní dopisy rodině, přátelům, ohlášení přání vězně, hlášení ke kázeňskému řízení, nebo naopak dopisy rodiny do vězení pro odsouzené (žádost matky o sdělení, kde je její syn a o povolení návštěvy k němu, pod tím je pouze dopsáno červenou tužkou: „Zastřelen na útěku“). I to je důkazem, jak jsou veškeré dokumenty z té doby neosobní a strohé. Je nutné podotknout, že všechny výše uvedené materiály se neváží ke každému odsouzenému, ale k jednotlivci pouze dva až tři, u některých se opakují. Autoři zřejmě chtěli představit co nejvíce typů.

Publikaci lze použít pro celý druhý stupeň. Jak už bylo zmíněno výše, ani tato publikace nepředpokládá znalost žádných hlubších znalostí souvislostí. Pokud však zevrubné informace o situaci v Československu po roce 1945 v tomto okamžiku nechybí.

9.1.5 Mýty o socialistických časech

Publikace je opět souborem textů autorů Adama Drdy, Stanislava Škody a Josefa Mlejníka a je doprovázena mnoha fotografiemi. Autoři vycházejí z toho, že současné době velký počet českých občanů nepřikládá velký význam pojům jako jsou svoboda a osobní možnosti. Dokonce si nezanedbatelné množství lidí myslí, že se před revolucí měli lépe a všechno fungovalo. Na základě toho dostává mladá generace nepřesné a zkreslené údaje o tom, co se dělo v Československu v období normalizace.

V úvodním slově se autoři zmiňují, že nápor socialistického zřízení a neustálý nátlak provázel občany od narození, v podobě vítání občánků, přes školu, pionýra, vojnu, práci a trávení volného času. Kniha je rozdělena tematicky do 12 kapitol, např.: Socialistická škola, Nezaměstnanost není, Všechno bylo levnější, Žádní bezdomovci, každý měl kde bydlet, Levné rekreace pro všechny pracující, Vojna dělá z chlapců chlapy, Kádrování v zájmu nás všech, Sovětský svaz- náš osvoboditel, dobrodinec a ochránce atd.

Kapitola Socialistická škola = kvalitní učitelé, vzdělaní a ukáznění žáci je věnována samozřejmě školství za socialismu. Tak zvané „soušky“ měly za úkol neustále vštěpovat jediný správný světonázor, ať už při výuce dějepisu, občanské nebo výtvarné výchovy

⁴⁹ Drda, A., a kol.: *Příběhy bezpráví: Z vězeňských spisů*. Praha: Člověk v tísni, 2007. str. 67

(vrcholem byl výkres křižníku Aurora k výročí VŘSR).⁵⁰ Vedle pionýrských aktivit to byla branná cvičení, která docela malým dětem připomínala všudypřítomný neklid z možného útoku imperialistů, včetně igelitových pytlíků a plynových masek. Samostatná část se věnuje školním jídelnám. Další kapitola Nezaměstnanost není, práce je dost pro všechny začíná 1. májem jako svátkem práce. Vedle toho, že museli pracovat všichni, zmiňují autoři přebytek pracovních a zbytečně placených sil, kteří ani neměli nic na práci. Kariérní růst pracovníků byl v této době nemyslitelný, jedině pokud by více než velmi oddaně sloužili státu. Specifickou úlohu k ovládnutí pracovníků mělo ROH - Revoluční odborové hnutí. Všechno bylo levnější - je další mýtus, kterému současná společnost věří. Ceny byly sice nižší než ty dnešní, ale i nepoměrně nižší byly důchody. Přepočítá-li se poměr cen a výše důchodů, je dnešní spotřební zboží levnější. Opakem jsou výdaje na bydlení nebo energie, které byly skutečně levnější než dnes. Dalším problémem socialistického obchodování byl nedostatek běžného zboží, který do jisté míry nahrazovaly Tuzexy s typickými „veksláky“.

Kapitola Milujeme Karla Gotta se věnuje kultuře, která byla ze všech stran kontrolovaná a cenzurovaná státníky. Cílem umělců bylo hlavně se uživit, takže vystupování v televizních estrádách, zájezdů na východ nebo podpis Anticharty v roce 1977 bylo samozřejmostí. Vedle plytkých textů písní existovaly dvě kategorie televizních seriálů: idylické a propagandistické. „Dosud není přesně jasné, kolik zla masově sledované seriály vlastně v lidech napáchaly a kolika nesmyly zanesly české duše.“⁵¹

9.2 [DVD] – Příběhy bezpráví

Sérii výše uvedených didaktických příruček doplňuje také řada dokumentárních filmů. Z těch, které by se daly použít právě ve výuce o komunismu, jsem vybrala tři na podrobnější rozebrání.

9.2.1 [DVD] - Ztracená duše národa III. – Ztráta slušnosti

Režisérka Olga Sommerová natočila v roce 2001 toto vzdělávací DVD⁵². Současně k DVD jsou k dispozici didaktické materiály, a to v publikaci - Příběhy bezpráví – filmy o československých dějinách I. Tato didaktická příručka obsahuje veškeré aktivity a ukázky

⁵⁰ Drda, A.-Mlejnek, J.-Škoda, S.: *Mýty o socialistických časech*. Praha: Člověk v tísni, 2010.

⁵¹ Tamtéž, str. 82

⁵² Sommerová, O.: *Ztracená duše národa III.: Ztráta slušnosti. Příběhy bezpráví*. [DVD]. Praha: 2001.

nebo příklady pro práci v hodině, i s fotodokumentací, která je vhodná a v mnohých případech nutná pro školní aktivity. Pokud bychom neměli k dispozici tuto metodiku, je možné všechny výše uvedené aktivity vyhledat na internetu, kde jsou volně přístupné.⁵³

Tento film postupně vypráví o čtyřech ženách, které byly v padesátých letech odsouzeny k mnoha letům žaláře.

Důvodem byl např. panství a velký majetek. Výsledkem bylo desetileté vězení. Vedoucí skautského oddílu organizovala demonstraci proti komunistické moci – za pokus o převrat, byla odsouzena na doživotí. Třetí byla tajemnicí Československé strany národně socialistické. Měla možnost emigrovat, ale zůstala. Rodina poslední ženy měla také obrovský statek, tedy majetek a nechtěla přistoupit na kolektivizaci. Následovalo desetileté vězení za velezradu.

Všechny popisují výslechy StB, průběh vyšetřování, rozsudek a pobyty ve vězení, režim v pracovních táborech (všechny byly postupně v několika věznicích), na všech jsou zřejmé psychické následky.

Kromě vyprávění jsou příběhy doprovázené dobovými záběry, fotografiemi a osobními fotografiemi aktérek.

9.2.2 [DVD] - Přerušené jaro- Srpen jako kladivo

Film začíná koncem Pražského jara, tedy příjezdem vojáků Varšavské smlouvy 21. srpna 1968. Veškerý obsah je soustředěn na politické události. Vyprávění je doplněno osobními názory tehdejších ruských generálů a velitelů ruských oddílů, které sem přijely. Někteří z nich si dodnes myslí, že nemohli pro tehdejší Československo udělat prospěšnější věc, přičemž celou akci popisují slovem „válka“. Poměrně velký prostor je věnován tzv. „zvacím dopisům“. Významný komunistický funkcionář Vasil Biľak v dokumentu osobně popírá pravost svého podpisu na „zvacím dopise“.

Odvlečení nejvyšších představitelů státu do Moskvy a následné pozvání prezidenta Svobody, aby podepsali alibistické dokumenty, je vlastně jeden z důležitých momentů. Hrůzu celé okupace podtrhují ztráty na mladých lidských životech. Režisérem dokumentu je Milan Maryška, dokument vznikl v roce 1998.⁵⁴ Pro použití ve výuce je opět vhodné použít metodickou příručku - Příběhy bezpráví – filmy o československých dějinách I.

⁵³ Člověk v tísní: Příběhy bezpráví – Filmy o československých dějinách I.: Ztracená duše národa III.: Projekt. [online], [cit. 15. června 2010].

Dostupné z: http://www.jedensvetnaskolach.cz/download/pdf/jsnfilmpdfprojects_7.pdf.

⁵⁴ Maryška, M.: *Přerušené jaro: Srpen jako kladivo. Příběhy bezpráví.* [DVD]. Praha: 1998.

9.2.3 [DVD] - Přerušené jaro- Normalizační noc

Autorem je opět režisér Milan Maryška, který dokument natočil v roce 1998.⁵⁵ Dokument nepopisuje události ze srpna 1968, ale jejich společenské dopady. Je zde zmíněno, jak ruská strana nechala doslova unést do Moskvy nejvyšší představitele československého státu, aby tady „dobrovolně“ podepsali tzv. Moskevské protokoly. Na tyto události vzpomíná manželka jednoho z odvečených politiků, který jediný nepodepsal, Františka Kriegl. A nerozumí tomu, že když přece jen bylo možné nepodepsat, tak proč to ostatní podepsali.

Celým dokumentem je několikrát opakováno jakési motto: „Trvalá dočasnost“. Veškerá pasivita obyvatelstva měla základ právě v tom, že všichni věřili a doufali, že okupace nepotrvá dlouho a všechno se vysvětlí. Touto „dočasností“ byl přesvědčen i Olbram Zoubek, který je jeden ze svědků tehdejších událostí.

Šokující jsou záběry z nemocniční postele, které zachycují popáleného Jana Palacha. Vysvětluje tady, proč se upálil.

9.3 Jeden svět na školách

9.3.1 [DVD] - Vzpomínáme

Dokument⁵⁶ je sestaven z jedenácti, tematicky rozdělených snímků. Každý snímek má devatenáct minut. Témata jednotlivých snímků jsou: Co se nosilo, Jídlo, Na ulici, Svět dětí I. a II., Svět sídliště, V pracovním procesu, Víkendy, Volný čas, Za hranice všedních dní, Život na vsi.

Všechny krátké filmy jsou sestavené z velmi pestré škály dobových audio-vizuálních ukázek, a stále živými vzpomínkami těch, kteří dobu zažili a mohou k tomu něco říci. Prakticky všechno, o čem se ve filmech hovoří, je opatřeno videem, které zachycuje daný problém, objekt nebo situaci.

Obsahem je, vyjma popisu, jak vypadali tehdejší „pankáči“, tak i to, že v podstatě jediným myslitelným líčením byly modré oční stíny a růžová rtěnka. Dále se dozvíme, kdo byly „máničky“ a že ten, kdo chtěl nosit odlišné oblečení, nebo dokonce výstřední a

⁵⁵ Maryška, M.: *Přerušené jaro: Normalizační noc. Příběhy bezpráví*. [DVD]. Praha: 1998.

⁵⁶ Sommer, J., Vondrová, K., a kol: *Vzpomínáme. Jeden svět na školách*. [DVD]. Praha: 2000.

extravagantní, musel pořád odolávat zvědavým i užaslým pohledům. Hitem konce 70. let byly papírové bundy a zvonové kalhoty.

Oblíbenost bufetů je ilustrována hlavně snadnou dostupností zbytků jídla pro osoby nepracující, tzv. „someráci.“ Vzpomínky na žvýkačky, kdy po zavedení první žvýkačky na český trh, musela tato vydržet třeba i týden, na točenou zmrzlinu a samozřejmě na školní jídelny. Zmiňovaná je první samoobsluha a následně první krádež (másla) v ní. Nákup v samoobsluze někteří považovali za jediný možný projev svobody. Ovšem výběr už takovou svobodu neumožňoval...

Na počátku 50. let nebyl prakticky žádný provoz na silnicích, auta jezdí max. 40km/h. Na prázdných ulicích si hrají děti. Koncem 60. let začíná automanie frontou na nová auta, kterých je nedostatek. Následně je i nedostatek náhradních dílů.

V 50. a 60. letech byla základem dětské hry společná hra venku. V tomto období skutečně nebylo možné, aby televize ovlivňovala nebo dokonce ohrožovala jejich vývoj. Krom mála hraček, které byly v obchodech, se téměř veškerý volný čas věnoval působení v pionýru.

V rámci toho se konala civilní ochrana nebo braná cvičení s plynovou maskou. Děti pocívali neustálý tlak ze svého okolí. Okolí pak neustálý tlak ze strany vlády a politiky vůbec, že je třeba postavit se proti kapitalismu. Děti se obávali další války. Merkur, igráček, Rubikova kostka, spartakiáda, dennodenní svačiny s mlékem a houskami, sběr papíru a na další věci spojené se svými školními léty vzpomínají lidé, kteří jsou hlavními vypravěči dokumentu Svět dětí I., II.

Největším problémem sídlišť po jejich obsazení lidmi byla jejich nevybavenost. Chyběly obchody, školy, školky. Kromě dlouhého, hromadného cestování autobusem za prací a do školy do centra města, se veškeré nákupy musely z města zase vozit. Dalším fenoménem na sídlišťích bylo naprostá izolovanost, masová nevšimavost jednotlivých domácností vůči sobě navzájem, ačkoliv přes tenké panely všichni v rodině ví, kdy sousedí vstávají a co večeří.

Právě kvůli zrušení pracovních sobot, vyrazili tisíce lidí na víkendy pryč z paneláků. Naprostá většina si v té době (polovina 60. let) pořizuje chaty, nebo nějaké jiné rekreační objekty. Fenomén přeplněných paneláků během týdne, je obohacen o přeplněné zahrádkářské kolonie o víkendu.

Alternativní trávení víkendu mělo podobu trampingu. V dokumentu se dokonce dozvídáme, že i autostop byl organizován svazarmem.

Nedílnou součástí občana v socialistickém Československu byla jeho práce, zaměstnání. Do poloviny 60. let se pracovalo ještě v sobotu dopoledne. Pak tu byly ještě dobrovolné brigády. Tyto brigády sice měly označení dobrovolné, ovšem od všech se očekávalo, že se

jich zúčastní. Kromě nezbytného kádrového spisu, měl každý zaměstnanec ještě vykonávat nějakou funkci. Tím se myslelo především členství v nějaké organizaci. Účast na schůzích a poradách těchto organizací byla svolávána na dobu pracovní. Sami pamětníci tvrdí, že pracovní morálka, a nikoliv pouze vinou účastí na nejrůznějších schůzích, byla minimální. Odměnou za vzorně vykonanou práci a účast na všech schůzích byl zájezd nebo rekreace.

Život na vsi se jmenuje poslední dokument série *Vzpomínáme*. Začíná spojováním jednotlivých zemědělců do jednotných zemědělských družstev. Nechybí zmínka o tzv. „americkém broukovi“. Nedostatek kulturních příležitostí si lidé na vesnici kompenzovali vznikem svazu hasičů, myslivců, zahrádkářů, fotbalistů,... Na závěr je ve videu ukázáno, jak fungovala pojízdná prodejna v praxi.

Každý film má vlastního autora. Všechny dokumenty vznikly v roce 2001.

9.3.2 [DVD] a metodická příručka - Příběhy bezpráví za železnou oponou

Komplet tvoří metodická příručka a [DVD]. Příručka vyšla v roce 2009, sepsaná kolektivem autorů. Dokumenty, z kterých čerpá, pocházejí z Národního archivu, Archivu bezpečnostních služeb a jiných.⁵⁷

Metodická příručka ke každé části uvádí krátké uvedení do tématu daného videa. Pak následuje několik bodů, které naplní hodinu tak, aby žáci byli motivováni, a získali základní znalosti o daném tématu. Po těchto stranách následují fotografie, obrázky, otázky, kopie dokumentů, které napomohou k výše uvedeným úkolům.

Metodická příručka kromě uvedených obsahuje navíc doporučení pro práci s dokumentárním filmem, obecné zásady interaktivní výuky, metody interaktivní výuky. Příručka je sepsána v rozsahu 150 stran.

Součástí DVD *Příběhy bezpráví za železnou oponou* mají funkci převážně motivační a má následující součásti:⁵⁸

Příběhy železné opony

Dokumenty uvádí Jaroslav Hutka. Kromě pamětníků a hlavních narátorů jednotlivých dokumentů svoje komentáře připojují i historici.

1. Dráty, které zabíjely⁵⁹

⁵⁷ Erbenová, D.- Hudečková, J.- Marc, J.- Minařík, K.- Součková, L.- Strachota, K.- Suchá, K.: *Metodická příručka: Příběhy za železnou oponou*. Praha: Člověk v tísni, 2009.

⁵⁸ Novák, J., Petrov, M., Velichová, P. a kol.: *Příběhy bezpráví za železnou oponou*. [DVD]. Praha: 2008.

⁵⁹ Novák, J.: *Příběhy železné opony: Dráty, které zabíjely. Příběhy bezpráví za železnou oponou*. [DVD]. Praha: 2005.

Používání elektrického proudu při výsleších StB, později na fyzické konstrukci „železné opony“, na hranici československého státu.

2. Největší vítězství⁶⁰

Nelegální přelet balonem jižní státní hranice v roce 1983. Na první dojem naprosto nemožný čin. Přesto se to podařilo. Muž, kterému se to povedlo, popisuje, jak tehdy sháněl nepředstavitelné množství materiálu na výrobu samotného balonu.

3. Opona dokořán⁶¹

Otevření opony po srpnu 1968 a následná vlna emigrace. Emigrovala především inteligence. Našli se tací, kteří se z emigrace po krátkém čase vrátili. Po návratu se jim režim odměnil pobytem ve vyšetřovací vazbě, v psychiatrické léčebně a dlouhodobým pobytem ve věznici. Právě tento svůj vlastní příběh vypráví Josef Morávek v dokumentu. Další dva pamětníci popisují dramatický nelegální přechod přes hranici.

4. Převaděčský chodník⁶²

V západních Čechách, v Klatovech, po únoru 1948 se skupina obyvatel rozhodla bojovat proti komunismu tak, že budou nelegálně převádět obyvatele Československé republiky přes hranice. Na straně z Německa, v americké zóně, se také angažovali lidé. Existovali agenti s titulem „Chodec“. Ti převáděli nelegální emigranty z české strany na německou a pašovali zboží.

V zajetí železné opony

1. Fotografie z pekla⁶³

Skupina vězňů v mírovské věznici téměř z ničeho byla schopná vyhotovit fotoaparát a pořídit fotografie. Propuštěný vězeň teprve za vraty věznice zjistil, že mu spoluvězni dali do kapsy tento fotoaparát. Tím pádem byly pořízené fotografie zachráněné, mohly být vyvolány a staly se součástí svědectví pobytu ve vězení.

2. Příběhy černého barona⁶⁴

Vzpomínky jednoho z bývalých členů vojenského útvaru PTP (Pomocných technických praporů). Před nástupem do tohoto útvaru byl studentem teologické fakulty.

⁶⁰Novák,J.: *Příběhy železné opony: Největší vítězství. Příběhy bezpráví za železnou oponou.* [DVD]. Praha: 2006.

⁶¹Novák,J.: *Příběhy železné opony: Opona dokořán. Příběhy bezpráví za železnou oponou.* [DVD]. Praha: 2006.

⁶²Novák,J.: *Příběhy železné opony: Převaděčský chodník. Příběhy bezpráví za železnou oponou.* [DVD]. Praha: 2006.

⁶³Novák,J.: *V zajetí železné opony: Fotografie z pekla. Příběhy bezpráví za železnou oponou.* [DVD]. Praha: 2006.

⁶⁴Novák,J.: *V zajetí železné opony: Příběhy černého barona. Příběhy bezpráví za železnou oponou.* [DVD]. Praha: 2006.

Tajné akce StB

Soubor dokumentů popisuje postupně několik nejzásadnějších akcí StB, které v samotném závěru měly ještě více podpořit bezmeznou moc komunistického režimu. Všechny dokumenty obsahují vzpomínky lidí, kteří se akcí sami zúčastnili. Témata všech tajných akcí uvádí Ondřej Vetchý.

1. Akce Bojanovice⁶⁵

Hlavní téma této akce bylo potírání undergroundu a odlišných lidí. Pod záminkou oslavy svateb a různých soukromých akcí se do Bojanovic u Prahy sjížděly příznivci skupiny Plastic people. Jedině tak, na základě oficiálního povolení, se mohli tito lidé bavit na tanečních zábavách. Na skutečnou svatbu M. Jirouse už byla povolána vyšetřovací jednotka StB, protože tak velká koncentrace „vlasatých“ lidí byla více než nápadná. Ohrožování správné výchovy socialistické mládeže. Takovými se jeví, nebo byly oficiálně označovány, koncerty undergroundových skupin tehdejší doby. Přišla i podpora ze zahraničí, na základě dopisů Havla a Kohouta a sepsání petice určené vedení KSČ. Vzápětí na to, jako reakce na respektování lidských práv, vznikla Charta 77.

2. Akce Kameny⁶⁶

Největší provokace tehdejšího režimu. Fingovaná státní hranice byla vybavená americkou služebnou CIC, vlajkami Spojených států, vojáci v amerických uniformách. To vše se odehrávalo na Vysočině, tedy ještě na území republiky. Vyplněním dotazníku, doplnění osobních údajů, včetně přiznání k odporu proti režimu si lidé, kteří si mysleli, že už překročili státní hranici, vlastně podepisovali soudní rozhodnutí. Služebny byly vybaveny tlumočnický (samozřejmě opět to byli členi StB), kteří ovládali několik jazyků.⁶⁷ To vše probíhalo na území Československa. Po skončení byly všichni ti, kteří si mysleli, že jsou za hranicemi, uvězněni na dlouhá léta do vězení. Iniciátor akce Kameny nebyl nikdy zjištěn.

3. Akce Kláštery⁶⁸

Akce označovaná také jako akce „K“, předznamenává likvidaci všech klášterů v Československu. Touto akcí potlačila komunistická strana další lidské právo: svobodu vyznání. Jakýkoli náznak tolerance nebo dokonce samotného náboženského vyznání vyvolával reakci ze strany StB. Nejvíce byli potrestáni mniši.⁶⁹ Ti byli umístováni do

⁶⁵ Křemen, P.: *Tajné akce StB: Akce Bojanovice. Příběhy bezpráví za železnou oponou.* [DVD]. Praha: 2009.

⁶⁶ Petrov, M.: *Tajné akce StB: Akce kameny. Příběhy bezpráví za železnou oponou.* [DVD]. Praha: 2008.

⁶⁷ Agent Amon Tomašov, který aktivně ovládal asi 15 jazyků, neuvěřitelně rychle dokázal sbírat informace a navazovat kontakty, jeho nasazení a kontakty byly tak zásadní, že později mu už ani StB nevěřila.

⁶⁸ Novák, J.: *Tajné akce StB: Akce Kláštery. Příběhy bezpráví za železnou oponou.* [DVD]. Praha: 2008.

⁶⁹ Počet mnichů, kteří byli odvedeni do intervenčních táborů, je 2376.

internačních klášterů. Internační kláštery se zvláště ostrým režimem. Probíhalo i znásilňování řádových sester. I řeholníci byli odsuzováni ve vykonstruovaných soudních procesech nebo byli posíláni do uranových a jiných pracovních táborů.

4. Akce Lux⁷⁰

Akce lux z roku 1949 měla za úkol hledat nepřítel ve vlastních řadách. To znamená, že proběhla čistka i mezi zahraničními armádními příslušníky a zahraničními zpravodajci. Vojáci nevědomě podléhali kádrovým posudkům a ti, kteří neodpovídali předpokladům, byli z armády vyloučeni.

5. Akce Pavouk⁷¹

Prvotně byla uskutečněna akce „Rodina“. Výsledkem akce byla kontrola, vytváření jmenných seznamů, rodinných vazeb a kontrola korespondence, pronásledování lidí židovského původu. Poté byla akce v roce 1962 zastavena z důvodu projevu antisemitismu.

Po okupaci 1968 se pronásledování znovu obnovilo pod názvem „Pavouk“. Historikové tady poukazují na shodu komunistického režimu a režimu nacismu, na Norimberské zákony.

Příběhy bezpráví za železnou oponou, sestřih filmu

Krátký, téměř šesti minutový sestřih o soudních procesech s politickými vězni, veškeré záběry jsou již použity ve výše zmíněných dokumentech.

⁷⁰ Velichová, P.: *Tajné akce StB: Akce Lux. Příběhy bezpráví za železnou oponou*. [DVD]. Praha: 2009.

⁷¹ Novák, J.: *Tajné akce StB: Akce Pavouk. Příběhy bezpráví za železnou oponou*. [DVD]. Praha: 2006.

10. Post Bellum

Post Bellum je nezisková agentura, která se sestává z novinářů, historiků a dobrovolníků, shromažďujících vzpomínky lidí, kteří prožili okamžiky, na které by se nemělo zapomenout. Na stránkách organizace není přesně uvedeno, jak je tato financována. Hlavními osobnostmi Post Bellum je ředitel Mikuláš Kroupa.

Tito lidé prožili chvíle děsu, starostí ale i štěstí, které si mnohdy ani neumíme představit. Tyto vzácné vzpomínky se uchovávají v archivech, ve formě rozhovoru, prostřednictvím tzv. orální historie. Vedle politických vězňů tady svoje příběhy vyprávějí další osobnosti, které prožili velkou část, nebo celý život ve 20. století.

Vedle této aktivity se organizace věnuje přípravami výstav nebo publikuje.

10.1 Příběhy 20. století

Dílem organizace Post Bellum je vytvoření unikátního souboru audio nahrávek s názvem Příběhy 20. století. Jednotlivé nahrávky jsou zveřejňovány na rozhlasové stanici Radio Česko. Soubor nahrávek sice nevytváří žádný ucelený koncept, ale jednotlivé nahrávky se dají používat k dotvoření představy k danému tématu v hodinách dějepisu. Celkový počet nahrávek je 608.

10.2 Paměť národa

Je druhou aktivitou organizace Post Bellum. Jedná se také o sbírku vzpomínek pamětníků, jejich textů nebo fotografií, archiválií, dokumentů, deníků, ... „Zajímají nás důvody, proč se lidé chovali tak či onak, co mělo vliv na vývoj jejich názorů a postojů“.⁷² Hlavním iniciátorem projektu Paměť národa je Post Bellum. Post Bellum je sdružení novinářů, historiků. Jsou to právě oni, kteří se podílejí na podobě projektu. Významným partnerem je Český rozhlas, jehož prostřednictvím jsou nahrávky uskutečňované, a to i v rámci projektu Příběhy 20. století. Dalším společníkem je Ústav pro studium totalitních režimů, který je zase zdrojem historických definicí, podnětů a odborníků. Všechny tři organizace jsou spojeny skupinou odborníků a právním vztahem, na jejich základě organizace spolupracují.

„Jde o záznamy vzpomínek veteránů druhé světové války, protinacistických odbojářů, obětí holocaustu, politických vězňů 50. let a let pozdějších, duchovních, disidentů, vedle toho

⁷²Digitální pamětnický archiv. Paměť národa.[online], [cit.14. června 2010].
Dostupné z: <http://www.pametnaroda.cz/index.php/page/index/title/what-is-memory-of-nation>.

jsou publikována svědectví funkcionářů výkonné moci - agentů KGB, NKVD, StB, politických funkcionářů a dalších."⁷³

Na internetových stránkách⁷⁴ jsou k dispozici ukázky z nahrávek narátorů. Pod kategorií Komunismus je shromážděno 321 záznamů, př. Agent StB, Komunistický prokurátor, Underground, Politický vězeň, atd.

Teprve po zaregistrování do e-badatelny a po obdržení certifikátu, je jednotlivci umožněno vstoupit do archivu kompletních nahrávek.

Dále se na stránkách seznam narátorů dělí podle epoch, např. Padesátá léta – 1948-1959 atd.

Organizace Post Bellum je součástí Společenské evropské paměti. Součástí této paměti se může stát každá organizace, nebo i jednotlivec, které prokážou aktivitu na poli orální historie a v tomto smyslu vytvoří nějaký projekt. Každý, kdo se pak stane členem Společenství, má přístup i ke všem ostatním materiálům.

10.3 My jsme to nevzdali

My jsme to nevzdali, je nová multimediální učebnice společnosti Post Bellum. Tato učebnice je určená pro základní a střední školy a zaměřuje se na svědectví pamětníků událostí a fotografií, které se z dnešního pohledu jeví jako významné. Všechny události proběhly mezi lety 1938-1989. Jedná se tedy o období nacismu a komunismu, což nás u Post Bellum nemůže vůbec překvapit.

Podle proběhnuvšího rozhovoru s Martinem Kroupou (člen organizace) vydání učebnice vůbec nemělo proběhnout, údajně kvůli nedostatkům financí. Zdá se ale, že vedení organizace Post Bellum problém vyřešilo. Kdokoliv může licenci na učebnici zakoupit a sám ji věnovat osobně vybrané základní nebo střední škole za 1490,- Kč.⁷⁵

Součástí projektu My jsme to nevzdali je i venkovní výstava „My jsme to nevzdali“. Tato byla poprvé instalována v listopadu 2009 v Praze poprvé na Pražském hradě, prošla dalšími sedmi místy v Praze. Poslední zastávkou výstavy po Praze bylo Václavské náměstí. Celá výstava je dvojjazyčná, veškeré texty a popisky fotografií tu jsou česky a anglicky.

⁷³Digitální pamětnický archiv. Paměť národa.[online], [cit.14. června 2010].

Dostupné z: <http://www.pametnaroda.cz/index.php/page/index/title/what-is-memory-of-nation>.

⁷⁴Digitální pamětnická archiv. Paměť národa: Seznam pamětníků. [online], [cit.14. června 2010].

Dostupné z: <http://www.pametnaroda.cz/menu/witness>.

⁷⁵Paměť národa: *Multimediální DVD My jsme to nevzdali*. [online], [cit.14. června 2010]. Dostupné z: <http://www.myjmetonevzdali.cz/cz/kupte-zde/elektronicky-obchod.aspx>.

Od 10. května 2010 se putovní výstava zastavila i v Českých Budějovicích na zdejší náměstí Přemysla Otakara II. Jak výstava vypadala právě na českobudějovickém náměstí je popsáno dále.

Rozsáhlá výstavní plocha byla tvořena 25 čtyřbokými panely. Panely nebylo potřeba číslovat, nebo jinak značit. Byly postavené logicky po sobě a chronologicky na sebe navazovaly. Na úvodním panelu byla popsána poválečná euforie, počátek a průběh železné opony a normalizace, dostalo se i na sametovou revoluci. Prostor na jednotlivých panelech je samozřejmě omezen, takže je jasné, že není možné obsáhnout veškeré detaily a události. To se snad ani, stejně jako v rámci podobných projektů, neočekává.

Výstava přiblížila osudy několika osobností v nacismu i komunismu a jejich osudy po revoluci z roku 1989. Vždy několik panelů s sebou neslo nějaké téma: např. 2. světová válka a odboj. Toto období bylo stručně a obecně charakterizováno. Spolu s tím ještě další témata, která se k tomu váží, v tomto případě zárodky odboje, od okupace k heydrichiádě, nebo Čechoslováci na frontách 2. války.

Důležitými tématy pro tuto práci byla témata: 50. léta, Od jara k jaru 1968-1969, Normalizace, Bezpečnostní složky a listopad 1989, Demontrace 1989.

Osobně za nejzajímavější považuji oblast bezpečnostních složek. Celé 3 panely se věnují následujícím institucím: Kádrová správa federálního ministerstva vnitra, Hlavní správa rozvědky Sboru národní bezpečnosti, která měla za úkol zneškodňování nepřátelské činnosti proti ČSSR, dále Inspekce ministerstva vnitra, Správa vojsk ministerstva vnitra, Správa sledování Sboru národní bezpečnosti, Správa zpravodajské techniky Sboru národní bezpečnosti, která měla zabránit přílivu věcí a zboží, které by byly v rozporu se zájmy státu, Správa ochrany stranických a ústavních činitelů, Odbor zvláštního určení, jehož úkolem byly zákroky proti osobám dopouštějícím se zvláště závažné trestné činnosti. Kromě těchto složek SNB tady byl ještě Pohotovostní pluk Veřejné bezpečnosti ČSSR, který sloužil jako střední škola pro výchovu a přípravu mladých příslušníků pro výkon služby u Veřejné bezpečnosti.

Velmi pozitivně oceňuji skutečnost, že samotnému tématu sametové revoluce bylo věnováno nejvíce výstavního prostoru. Téma bylo započato lednem 1989, kdy se konalo shromáždění k 20. výročí upálení Jana Palacha. Pak je popisován měsíc po měsíci až do 17. listopadu, kdy byla oficiálně povolena manifestace. V červnu se konal „pochod pěší zóna“.

V říjnu se objevovali transparenty s nápisy: „Ať žije Masaryk, Pravda vítězí.“ Na Národní třídě 17. listopadu 1989 byli demonstranti a účastníci brutálně napadeni pohotovostní jednotkou SNB, což samozřejmě vyvolalo reakce. Další mohutné demonstrace pokračovali i v následujících dnech: 18., 19. i 20. listopadu. Ještě předtím, než mohlo být realizováno

opatření „Anežka“, naplánované na 25. listopadu 1989, odstoupil ve dne 24. listopadu tajemník Jakeš s celým předsednictvem KSČ z funkcí – to všechno popisuje výstava.

Všechno je doprovázeno dobovými fotografiemi, dobovými autentickými fotografiemi, fotografiemi osobností před časem a jejich aktuálními fotografiemi, oficiálními dokumenty StB, vnitřními dokumenty StB, soukromými výzvami občanů k odporu.

Všechna témata jsou ilustrována výpověďmi lidí, kteří v daném období žili, byli perzekuováni, případně donuceni k exilu. Někdy se exil stal jediným výchozím řešením pro pohodlnější život. Na výstavě takových osudů není mnoho. Téměř všechny osobnosti, které jsou na výstavě zmíněny, ví, co je to pronásledování, zatýkání, vyslýchání.

Obsah výstavy koresponduje s jejím názvem „My jsme to nevzdali“. Výstava je věnována lidem, kteří se nenechali odradit od případných represí a pronásledování a dělali to co uznali za přínosné. Především pro vlastní přesvědčení. Výstava celkem představuje 63 svědků, kteří mají zkušenosti s minulými totalitními režimy, samozřejmě nejen s komunismem, ale i nacismem.

„Tato iniciativa navazuje na odkaz těch, kteří se jak v dobách nacismu, tak v dobách komunismu dokázali nevzdat a jít za tím, co považovali za správné“.⁷⁶

Výstava podle mého názoru obsahuje příliš mnoho politických informací. Chybí věci z praktického, všedního života. I přes přítomnost některých reálií z osudů jednotlivých osob, je jejich obsah zanedbatelný.

Pokud výstava měla přiblížit totalitní režimy mladým generacím, byla bych ráda, kdyby se to povedlo. Mám ale dojem, že přese všechno výstava přitahovala převážně střední a starší generaci, tedy ty, které „v tom“ vyrůstaly. Jistá přihlížející paní, právě ze starší generace, byla zklamaná, že „....tady není nikdo z Budějce, že bych někoho znala...“. Téměř všechny informace, události a fotografie jsou z Prahy.

⁷⁶ Paměť národa: *Cíle projektu My jsme to nevzdali*. [online], [cit.14. června 2010]. Dostupné z: <http://www.myjsmetonevzdali.cz/cz/cile/>.aspx.

11. Abeceda komunismu

Knihu *Abeceda komunismu* vytvořili redaktoři Mladé fronty DNES Josef Albrecht a Luděk Navara. Jednotlivé kapitoly nejsou označeny číslem, ale písmenem. Publikace je tedy členěna na 26 kapitol od A do Ž, příkladem *Asanace*, *Fingovaná svatba*, *Jáchymov*, *Lidové milice*, *Wonka*, *Železná opona* a další. Každá kapitola obsahuje několik fotografií a to samotných aktérů, pokud přežili, jejich příbuzných nebo tiskopisů, dopisů z Archivů bezpečnostních složek, Národního archivu, knihoven apod.

Knih je vlastně naučným slovníkem, kde jsou pod každým písmenem, pod každou kapitolou vysvětleny souvislosti a sled událostí o daném problému. Úvodem každé kapitoly je popis událostí, které se staly hlavnímu představiteli, postupy StB, potom důsledky pro jeho osobu či rodinu, přístup StB. Ve většině kapitol osoby popisují postupy při vyšetřování, pobyty ve věznicích, či v táborech nucených prací, nebo pronásledování, šikanu a provokace ze strany tajné policie v případě, že policie vyčkávala a shromažďovala „důkazy“ nebo alespoň záminku pro vzetí do vazby. Na konci každé kapitoly je malý odstavec nazvaný *Mýty a realita*, kde autoři připsali „co se říká“ o dané problematice a zároveň uvádějí na pravou míru skutečnost událostí.

Kapitola *Asanace* je věnována postavě hudebníka ze skupiny *The Plastic People of the Universe*, Vlastislavu Brabencovi. Brabenec vypráví o tom, jak koncerty skupiny *Plastic People* byly nejprve monitorovány Státní bezpečností, nakonec byla skupina zrušena úplně. To, aby mohla svobodně hrát, zastával mimo jiné Jan Patočka. Autoři tady uvádějí, že právě v tomto okamžiku se začala rodit *Charta 77*. Začala perzekuce disidentů, chartistů a akce *Asanace*. Brabenec dále popisuje výslech u tajné policie, kde ho přesvědčují všemi, i nemožnými, prostředky k opuštění republiky. Tak zněl rozkaz ministra vnitra Obziny. Na tomto místě se tedy dozvídáme co to je *asanace*, proč vznikla, kdo všechno byl nucen opustit republiku a co plynulo pro toho, kdo se vystěhovat odmítnul. V odstavci *Mýty a realita* se píše, že 70. – 80. léta probíhala v relativním klidu a „režim už nebyl tak tvrdý a násilnický jako v padesátých letech. Vázlo sice zásobování, ale kdo nedělal potíže, mohl v klidu žít.“⁷⁷

Zatímco realitu autoři popisují následovně: „Režim používal rafinovanější metody. Brutalita byla nahrazena psychoterorem a vydráním. Právo na vzdělání či cestování bylo možné kdykoliv bez důvodů odepřít.“⁷⁸

⁷⁷ Navara, L.- J. Albrecht, J.: *Abeceda komunismu*. Brno: Host, 2010. str. 18

⁷⁸ Tamtéž, str. 18

12. 1989 očima fotografů

Představili jsme si některé publikace, které se věnují průběhu období komunismu, už ne tak ale jeho závěru. Velká část publikací nebere na listopad 1989 zřetel. Ne slovem, ale mnohem výstižnějším médiem, a to fotografií, přináší pohled na tuto problematiku publikace 1989 očima fotografů – Preludium, Německý exodus, Pád berlínské zdi, Sametová revoluce svědectví z listopadu 1989, jak zní celý název a vlastně témata knihy.

Publikace, kterou vydaloměsto Praha obsahuje pouze fotografie z konce roku 1989 - v Praze nedlouho před 17. listopadem i těsně po něm. Fotografie pořídili autoři např.: Jaroslav Kučera, Karel Cudlín, Jan Šibík, Radek Bajgar, Jaroslav Kořán a další.

13. Internetové projekty

Vedle výše popsaných výstav, publikací a dokumentů existuje ještě další médium, které se dá vhodně kombinovat s ostatními vzdělávacími programy. Jsou to internetové portály. Na těchto portálech je možné téměř okamžitě najít vhodná témata do zařazení do výuky, v převážné většině jsou tato doprovázena nejrůznějšími motivačními hrami nebo metodickými postupy. Portály také obsahují velké množství nejnovějších poznatků, aktualit a v neposlední řadě také dobových fotografií, obrazů, audio-nahrávek nebo pracovních listů.

13.1 Totalita.cz

Portál je financován z vlastních prostředků autorů, dále grantem Nadace Český literární fond a sponzory. Jako předseda redakční rady je uveden Tomáš Vlček, následují další autoři portálu. Portál je zřizován občanským sdružením TOTALITA.CZ.

Internetový server Totalita.cz je určen široké veřejnosti a věnuje se společenskému a politickému dění mezi lety 1945 – 1989, tedy období totality na území Československa. Náplní webu není tedy pouze popsání způsobu, jak se komunisté chopili moci, ale také jak se jejich politická aktivita a přesvědčení podepsalo na obyčejných lidech.

Na úvodní stránce internetového odkazu Totalita.cz je seznam všech významných událostí, které v minulosti proběhly v daném měsíci.⁷⁹ Součástí úvodní stránky je jmenný a věcný rejstřík. Jmenný rejstřík obsahuje rozsáhlý seznam osobností, ať už těch, kteří

⁷⁹ v měsíci, v kterém si otevřete web

vystupovali proti straně, nebo těch, kteří v ní naopak byli. Seznam osobností je abecední, o každé je uvedeno několik základních dat. Ve věcném rejstříku jsou názvy tehdy běžně používaných věcí a výrazů, které se dnes už vůbec nepoužívají. Zajímavé jsou citace velkých osobností o totalitě v sekci Proč nejsem komunistou... Další sekce popisují postupně jednotlivé dekády z 40.letého působení komunistického režimu. Každá tato sekce je rozdělena do dalších podsekcí.

Sekce Kalendárium připomíná události z let 1948-1989, podobně jako na úvodní straně. Některé roky jsou dokonce jednotlivě rozepsány po měsících, např. 1968-1970.

Emotivní je fotogalerie pod názvem No comment..., ve které jsou například fotografie ze srpna 1968, odbojové letáky, dotazník pro člena Komunistické strany Československa, kádrový spis. Jsou připojené i některé zvukové záznamy, např. Vánoční projev prezidenta Zápotockého z roku 1952.

V dalších součástech webového projektu jsou postupně popsány události ve společnosti, jako například sdělovací prostředky – cenzura informací i fotografií, perzekuce církve, pokřivená historie. Tady autoři poukazují na to, že některé kapitoly historie se z osnov zcela vyškrtávaly, nebo hanebně zkreslovaly.⁸⁰ Jsou připojeny i vzpomínky pamětníků.

Část o Státní bezpečnosti je rozsáhlá a dozvíme se například, že v roce 1989 měla 12 000 členů.

V sekci s názvem Znění souvisejících textů je přesné znění zákonů, které nějakým způsobem ovlivnili dění ve státě. Prvním zákonem je č. 5/1945 Sb. Dekret o národní správě majetku Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů, posledním pak č. 181/2007 Sb. Zákon o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů. Dalšími texty v sekci je Petice 2000 slov, pravděpodobný text tzv. Zvacího dopisu nebo Smlouva o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na území Československa.

13.2 Sorela.cz

Výrazem sorela je označován socialistický realismus. Je to umělecký směr, který schválila samotná Komunistická strana v Sovětském svazu. Tento směr měl být vzorem pro hudbu, umění, literaturu, celé kulturní pole. Smyslem bylo ukázat, jak moc se obyčejným lidem v režimu daří a jak moc by si ho proto měli vážit a předcházet. Samotní autoři se na stránkách prezentují jako správci tohoto portálu, tudíž se dá předpokládat, že oni sami jsou

⁸⁰ např. zamlčování osvobození západních Čech americkou armádou

jeho zřizovateli. Další informace, týkající se financování, nebo kontakt na některého z autorů chybí.

Cílem tohoto internetového odkazu je poukázat na to, jak se vyvíjela a jak působila kultura v době komunismu.

Všeobecně známé je, že literatura byla propagandistická a agitační. Kolektiv autorů sestavil sadu literárních děl, které velmi silně agitovali pro komunismus. Dnes to samozřejmě přijde úsměvné, ale tehdy to bylo myšleno naprosto vážně. I proto si autoři dali práci a sestavili tento soubor, aby bylo jasné, až do jaké míry tehdy mohlo docházet k úpadku nejen literatury, ale kultury obecně. Web totiž odkazuje i na několik agitačních filmů.

V první řadě se portál věnuje několika esejím, které jako by vysvětlovali, proč tomu tak bylo. Zajímavá je esej Jana Kubíčka, která se zabývá výrazy a pojmy v prostoru vědy, výzkumu nebo literatury, vzniklých právě za éry totality. Tyto výrazy se dodnes běžně používají.⁸¹ Další je zamyšlení nad osobností „budovatelského hrdiny“, Julia Fučíka, o angažovaných stavbách, jako např. památník Vítkov, nebo pop-music v době totality.

Potom už je prostor dán vlastním dílům. Příkladem je film *Ves v pohraničí* režiséra Jiřího Krejčího v roce 1947. Myšlenkou díla je vytvořit kolektivizované hospodaření. I přes počáteční odpor vesnických obyvatel se to podaří. Důraz je kladen na sílu kolektivu.

Podobného ražení je film *Nástup* režiséra Otakara Vávry z roku 1952 z oblasti pohraničí. I tady, vedle kolektivizace, je důležitým tématem odsun Sudetských Němců a nastolení řádu a pravidel v této oblasti. Jak jinak, než podle pravidel komunistického režimu.

V sekci Galerie najdeme třeba i knižní obaly některých známých literárních děl, jako například: *Rudá záře nad Kladnem*, nebo ilustrace dětské knihy *Brouk bramborouk*, od Ondřeje Sekory. Kniha popisuje, kterak se „americký brouk“ usazuje na našich brambořištích.⁸²

Kompletní soubor doplňuje sekce *Dobové texty*, kde najdeme tituly beletrie, poezie nebo dramatu. Např. kniha Jiřího Marka *Z cihel a úsměvů* z roku 1953, je plná budovatelského přesvědčení. Báseň Stanislava Neumanna opěvuje Stalina svojí *Písní o Stalinu*. *Parta brusiče Karhana* je dílem spisovatele Vaška Káni z roku 1949, měla přivést lidi ke správnému názoru.

⁸¹ Kubíček, J.: *Socialistické učebnice literatury - Deformace jazyka vlivem komunistické ideologie*. Sorela. [online], [cit. 22. června 2010].

Dostupné z: <http://www.sorela.cz/web/articles.aspx?id=93>.

⁸²Sorela: *Ondřej Sekora: O zlém brouku bramborouku*. [online], [cit. 22. června 2010].

Dostupný z: <http://www.sorela.cz/web/gallery.aspx?id=4>.

13.3 Pant.cz

Sdružení vzniklo v roce 2007 jako organizace, která chce veřejnost informovat o porušování lidských práv. V tomto duchu pořádá i semináře, publikuje, produkuje dokumenty a zabývá se tvorbou vzdělávacích projektů. Na stránkách není uvedeno, z čeho je portál financován. Autoři portálu také nejsou uvedeni, pouze vedení organizace – předseda sdružení Petr Pánek. Kontakt na občanské sdružení PANT je uveden také.

Hlavní náplní práce je tedy pořádání odborných seminářů nejen pro pedagogy. Například posledním projektem bylo knižní vydání titulu *Abeceda komunismu*. „V celkem šestadvaceti dílech řazených podle abecedního klíče přináší příběhy konkrétních lidí, kterým komunisté výrazně zasáhli do života.“⁸³

Jedním z projektů sdružení Pant je konference pro učitele s názvem *I mlčení je lež* aneb *Jak učit o období komunismu*. V roce 2009 se konal v Ostravě jeho druhý ročník. Na programu semináře bylo např. setkání disidentů, hra Václava Havla *Protest*, semináře na téma 70.-80. léta v literatuře a umění, jehož součástí byla i metodicko-didaktická část a vystoupení odborníků, z řad pedagogů a didaktiků dějepisu.⁸⁴

13.4 Moderni-dejiny.cz

Portál *Moderni-dejiny.cz* velmi úzce souvisí s občanských sdružením PANT. Je totiž jedním z jeho projektů. Členové organizace Pant uvádějí, že portál se nebude soustředit na události politické, ale spíše na kulturu, vědu a ekonomiku.⁸⁵ Autoři, kteří přispívají do portálu, jsou uvedeni i s kontaktem.

Moderni-dejiny.cz je vzdělávací portál pro žáky, studenty a učitele. V sekci *Galerie* jsou umístěny fotografie i videa. Jsou tu příběhy lidí, kteří byli pronásledováni režimem nebo jinak postihováni, např. znemožnění dalšího studia.

Sekce *Metodika* je rozdělená na *Prezentace*, *Pracovní texty*, *Čistá metodika*, *Historici učitelům*. Navíc z každé sekce je možné si vybrat určité období, které se právě do výuky hodí, např. *Československo v letech 1948-1968*, *doba normalizace* atd.

⁸³ Občanské sdružení PANT: *Abeceda komunistických zločinů*. [online], [cit. 22. června 2010]. Dostupné z: <http://www.pant.cz/abeceda-komunismu.html>.

⁸⁴ Občanské sdružení PANT: *I mlčení je lež*. [online], [citováno 22. června 2010]. Dostupné z: http://www.pant.cz/UserFiles/files/I_mlčení_je_lež_program.pdf.

⁸⁵ Občanské sdružení PANT: *Moderni-dejiny.cz*. [Online], [cit. 22. června 2010]. Dostupné z: <http://www.pant.cz/portal-moderni-dejiny.html>.

Prezentace obsahuje několik powerpointových prezentací na téma jako Předtotalitní Československo I., II., 30. případů majora Zemana, Kolektivizace.

Pracovní texty jsou také připraveny k téměř okamžitému použití. K některému tématu pracovních textů je k dispozici audioukázka, z které dané téma vychází.

Čistá metodika nabízí několik skupinových aktivit formou her, které mají hlavně funkci motivační. Měly by být tedy zařazeny na začátku hodiny, nebo před začátkem výkladu samotné kapitoly.

Historici učitelům v dané sekci přibližují podrobný vývoj událostí, které by mohli jejich žáky zajímat. Podrobně je rozepsán životopis Františka Kriegela, nebo situace v uranových dolech. To vše v samostatných přílohách, které se dají kdykoliv stáhnout z internetu.⁸⁶

⁸⁶Rázek, A.: *Uran*. Moderni-dejiny.cz. [online], [cit. 22. června 2010].
Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek-uran-998/>

14. Analýza didaktické vybavenosti uvedených publikací

Každá výše uvedená publikace má jiné pole působnosti v oblasti předávání fakt a informací. Každá se věnuje jinému tématu, jiné problematice a tím má každá samozřejmě také jiný obsah, včetně fotografií, dalších dokumentačních materiálů a jiných pramenů.

Existuje ale způsob, kterým se dané publikace dají srovnat z hlediska jejich didaktické vybavenosti. Tento způsob popisuje Průcha⁸⁷. Bylo sestaveno 36 komponentů, na základě kterých je možné procentuálně vypočítat hodnotu didaktické úrovně dané učebnice nebo jiného tištěného média a na základě těchto výpočtů je potom porovnat.

Těchto 36 komponentů je rozděleno do 3 velkých skupin, a to: Aparát prezentace učiva, Aparát řízení učení a Aparát orientace. Dále do 2 podskupin, kdy každá tato podskupina je obsažena v každém Aparátu: Obrazové komponenty, Verbální komponenty. Co všechno každý Aparát obsahuje, je uvedeno níže.

V každé učebnici (médiu) se zjišťuje množství jednotlivých, vyskytujících se komponentů, na jejich základě se pak vypočítávají koeficienty. Těchto 6 koeficientů se dělí na koeficient - využití aparátu prezentace učiva (E I), využití aparátu řízení učení (E II), využití aparátu orientačního (E III), využití verbálních komponentů (Ev), využití obrazových komponentů (Eo) a celkový koeficient didaktické vybavenosti učebnice (E).

Další část se věnuje didaktické analýze jednotlivých publikací, které jsou rozebrány již výše. Protože však se tato metoda dá použít jen na tištěná média, v souvislosti s obrazovými a verbálními komponenty, je tedy nutné se věnovat pouze takovým publikacím. Srovnávala jsem tedy publikace uvedené výše: z cyklu Příběhy bezpráví: Cesta ke svobodě, Příběhy vzdoru, Kapitoly z československé historie 1948-1989, Z vězeňských spisů, Mýty o socialistických časech a kniha z dílny občanského sdružení PANT Abeceda komunismu.

⁸⁷ Průcha, J., *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního media*. Brno: Paido, 1998.

14.1 Strukturní komponenty učebnice ⁸⁸

- I. I. Aparát prezentace učiva
 - A) verbální komponenty
 - 1. výkladový text prostý
 - 2. výkladový text zpřehledněný (přehledová schéma, tabulky)
 - 3. shrnutí učiva k celému ročníku
 - 4. shrnutí učiva k tématům (kapitolám, lekcím)
 - 5. shrnutí učiva k předchozímu ročníku
 - 6. doplňující texty (dokumentační materiál, citace pramenů, statistické tabulky)
 - 7. poznámky a vysvětlivky
 - 8. podtexty k vyobrazení
 - 9. slovníčky pojmů, cizích slov
 - B) obrazové komponenty
 - 1. umělecká ilustrace
 - 2. nauková ilustrace (schematické kresby, model)
 - 3. fotografie
 - 4. mapy, kartogramy, plánky, grafy, diagramy
 - 5. obrazová prezentace barevná (odlišení barvy v textu)
- II. Aparát řídící učení
 - C) verbální komponenty
 - 1. předmluvy (úvod do předmětu, ročníku pro žáky)
 - 2. návod k práci s učebnicí (pro žáky/učitele)
 - 3. stimulace celková (podněty k zamyšlení, otázky před celkovým učivem)
 - 4. stimulace detailní (podněty, otázky před nebo v průběhu lekcí)
 - 5. odlišení úrovní učiva (základní-rozšiřující, povinné-nepovinné)
 - 6. otázky a úkoly za témata, lekcemi
 - 7. otázky a úkoly k celému ročníku (opakování)

⁸⁸ Průcha, J., *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního media*. Brno: Paido, 1998, str. 141- 143

8. otázky a úkoly k předchozímu ročníku (opakování)
9. instrukce k úkolům komplexnější povahy (návody k pokusům)
10. náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva (aplikace)
11. explicitní vyjádření cílů učení pro žáky
12. prostředky nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky
13. výsledky úkolů a cvičení (správná řešení/odpovědi)
14. odkazy na jiné zdroje informací (bibliografie, doporučená literatura)

D) obrazové komponenty

1. grafické symboly vyznačující určité části textu (poučky, pravidla, úkoly)
2. užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu
3. užití zvláštního písma (tučné písmo, kurzíva) pro určité části verbálního textu
4. využití přední nebo zadní obálky pro schémata, tabulky

III. Aparát orientační

E) verbální komponenty

1. obsah učebnice
2. členění učebnice na tematické bloky, kapitoly, lekce, aj.
3. marginálie, výhmaty, živá záhlaví aj.
4. rejstřík (věcný, jmenný, smíšený)

14.1.1 Příběhy bezpráví – Cesta ke svobodě

I. Aparát prezentace učiva					
A) Verbální komponenty					
1.	X	4.		7.	
2.		5.		8.	
3.		6.		9.	

B) Obrazové komponenty					
1.		4.			
2.		5.			
3.	X				

II. Aparát řídicí učení					
C) Verbální komponenty					
1.	X	6.		11.	
2.	X	7.		12.	
3.	X	8.		13.	
4.		9.		14.	
5.		10.	X		

D) Obrazové komponenty					
1.		3.	X		
2.		4.			

III. Aparát orientační					
E) Verbální komponenty					
1.	X	3.	X		
2.	X	4.			

A) Výpočet koeficientů:

Dílní koeficienty:

-koeficient využití aparátu prezentace učiva (E I):

$$E I = (2:14) \cdot 100$$

$$E I = 14,3\%$$

-koeficient využití aparátu řídicího učení (E II):

$$E II = (5:18) \cdot 100$$

$$E II = 27,8\%$$

- koeficient využití aparátu orientačního (E III):

$$E III = (3:4) \cdot 100$$

$$E III = 75\%$$

- koeficient využití verbálních komponentů (E v):

$$E v = (8:27) \cdot 100$$

$$E v = 29,6\%$$

- koeficient obrazových komponentů (E o):

$$E o = (2:9) \cdot 100$$

$$E o = 22,2\%$$

B) Celkový koeficient didaktické vybavenosti učebnice (E):

$$E = (10:36) \cdot 100$$

$$E = 27,8\%$$

14.1.2 Příběhy bezpráví – Příběhy vzdoru

I. Aparát prezentace učiva					
A) Verbální komponenty					
1.	X	4.	X	7.	
2.		5.		8.	X
3.	X	6.	X	9.	

B) Obrazové komponenty					
1.	X	4.			
2.		5.	X		
3.	X				

II. Aparát řídicí učení					
C) Verbální komponenty					
1.	X	6.		11.	
2.		7.		12.	
3.	X	8.		13.	
4.	X	9.		14.	x
5.	X	10.			

D) Obrazové komponenty					
1.		3.	X		
2.		4.			

III. Aparát orientační					
E) Verbální komponenty					
1.	X	3.	X		
2.	X	4.			

A) Výpočet koeficientů:

Dílní koeficienty:

-koeficient využití aparátu prezentace učiva (E I):

$$E I = (8:14) \cdot 100$$

$$E I = 57,14\%$$

-koeficient využití aparátu řídicího učení (E II):

$$E II = (6:18) \cdot 100$$

$$E II = 33,3\%$$

- koeficient využití aparátu orientačního (E III):

$$E III = (3:4) \cdot 100$$

$$E III = 75\%$$

- koeficient využití verbálních komponentů (E v):

$$E v = (13:27) \cdot 100$$

$$E v = 48,14\%$$

- koeficient obrazových komponentů (E o):

$$E o = (4:9) \cdot 100$$

$$E o = 44,4\%$$

B) Celkový koeficient didaktické vybavenosti učebnice (E):

$$E = (17:36) \cdot 100$$

$$E = 47,2\%$$

14.1.3 Příběhy bezpráví – Kapitoly z československé historie 1948-1989

I. Aparát prezentace učiva					
A) Verbální komponenty					
1.	X	4.	X	7.	X
2.		5.		8.	X
3.	X	6.	X	9.	

B) Obrazové komponenty					
1.	X	4.			
2.		5.			
3.	X				

II. Aparát řídicí učení					
C) Verbální komponenty					
1.	X	6.		11.	
2.		7.		12.	
3.	X	8.		13.	
4.	X	9.		14.	X
5.	X	10.			

D) Obrazové komponenty					
1.	X	3.	X		
2.		4.			

III. Aparát orientační					
E) Verbální komponenty					
1.	X	3.	X		
2.	X	4.			

A) Výpočet koeficientů:

Dílní koeficienty:

- koeficient využití aparátu prezentace učiva (E I):

$$E I = (8:14) \cdot 100$$

$$E I = 57,14\%$$

- koeficient využití aparátu řídicího učení (E II):

$$E II = (7:18) \cdot 100$$

$$E II = 38,9\%$$

- koeficient využití aparátu orientačního (E III):

$$E III = (3:4) \cdot 100$$

$$E III = 75\%$$

- koeficient využití verbálních komponentů (E v):

$$E v = (14:27) \cdot 100$$

$$E v = 51,85\%$$

- koeficient obrazových komponentů (E o):

$$E o = (4:9) \cdot 100$$

$$E o = 44,4\%$$

B) Celkový koeficient didaktické vybavenosti učebnice (E):

$$E = (18:36) \cdot 100$$

$$E = 50\%$$

14.1.4 Příběhy bezpráví – Z vězeňských spisů

I. Aparát prezentace učiva					
A) Verbální komponenty					
1.	X	4.		7.	
2.		5.		8.	X
3.		6.	X	9.	

B) Obrazové komponenty					
1.		4.			
2.		5.	X		
3.	X				

II. Aparát řídicí učení					
C) Verbální komponenty					
1.	X	6.		11.	
2.		7.		12.	
3.	X	8.		13.	
4.		9.		14.	
5.		10.			

D) Obrazové komponenty					
1.		3.	X		
2.		4.	X		

III. Aparát orientační					
E) Verbální komponenty					
1.	X	3.	X		
2.	X	4.			

A) Výpočet koeficientů:

Dílčí koeficienty:

- koeficient využití aparátu prezentace učiva (E I):

$$E I = (5:14) \cdot 100$$

$$E I = 35,7\%$$

- koeficient využití aparátu řídicího učení (E II):

$$E II = (4:18) \cdot 100$$

$$E II = 22,2\%$$

- koeficient využití aparátu orientačního (E III):

$$E III = (3:4) \cdot 100$$

$$E III = 75\%$$

- koeficient využití verbálních komponentů (E v):

$$E v = (8:27) \cdot 100$$

$$E v = 29,6\%$$

- koeficient obrazových komponentů (E o):

$$E o = (4:9) \cdot 100$$

$$E o = 44,4\%$$

B) Celkový koeficient didaktické vybavenosti učebnice (E):

$$E = (12:36) \cdot 100$$

$$E = 33,3\%$$

14.1.5 Příběhy bezpráví – Mýty o socialistických časech

I. Aparát prezentace učiva					
A) Verbální komponenty					
1.	X	4.	X	7.	
2.		5.		8.	X
3.	X	6.		9.	

B) Obrazové komponenty			
1.		4.	
2.		5.	
3.	X		

II. Aparát řídicí učení					
C) Verbální komponenty					
1.	X	6.		11.	
2.		7.		12.	
3.	X	8.		13.	
4.		9.		14.	x
5.		10.			

D) Obrazové komponenty			
1.		3.	X
2.	X	4.	

III. Aparát orientační			
E) Verbální komponenty			
1.	X	3.	x
2.	X	4.	

A) Výpočet koeficientů:

Dílčí koeficienty:

- koeficient využití aparátu prezentace učiva (E I):

$$E I = (5:14) \cdot 100$$

$$E I = 35,7\%$$

- koeficient využití aparátu řídicího učení (E II):

$$E II = (5:18) \cdot 100$$

$$E II = 27,7\%$$

- koeficient využití aparátu orientačního (E III):

$$E III = (3:4) \cdot 100$$

$$E III = 75\%$$

- koeficient využití verbálních komponentů (E v):

$$E v = (10:27) \cdot 100$$

$$E v = 37\%$$

- koeficient obrazových komponentů (E o):

$$E o = (3:9) \cdot 100$$

$$E o = 33,3\%$$

B) Celkový koeficient didaktické vybavenosti učebnice (E):

$$E = (13:36) \cdot 100$$

$$E = 36,1\%$$

14.1.6 Abeceda komunismu

I. Aparát prezentace učiva					
A) Verbální komponenty					
1.	X	4.		7.	x
2.		5.		8.	x
3.		6.	x	9.	

B) Obrazové komponenty					
1.		4.			
2.		5.			
3.	X				

II. Aparát řídicí učení					
C) Verbální komponenty					
1.	X	6.		11.	
2.	X	7.		12.	
3.	X	8.		13.	
4.	X	9.		14.	x
5.		10.			

D) Obrazové komponenty					
1.		3.			
2.	X	4.	X		

III. Aparát orientační					
E) Verbální komponenty					
1.	X	3.	x		
2.	X	4.	x		

A) Výpočet koeficientů:

Dílní koeficienty:

- koeficient využití aparátu prezentace učiva (E I):

$$E I = (5:14) \cdot 100$$

$$E I = 35,7\%$$

- koeficient využití aparátu řídicího učení (E II):

$$E II = (7:18) \cdot 100$$

$$E II = 38,9\%$$

- koeficient využití aparátu orientačního (E III):

$$E III = (4:4) \cdot 100$$

$$E III = 100\%$$

- koeficient využití verbálních komponentů (E v):

$$E v = (13:27) \cdot 100$$

$$E v = 48,1\%$$

- koeficient obrazových komponentů (E o):

$$E o = (3:9) \cdot 100$$

$$E o = 33,3\%$$

B) Celkový koeficient didaktické vybavenosti učebnice (E):

$$E = (16:36) \cdot 100$$

$$E = 44,4\%$$

14.2 Závěrečné shrnutí analýzy didaktické vybavenosti použitých publikací

Koeficient Publikace	E I	E II	E III	E V	E o	E
Cesta ke svobodě	14,3%	27,8%	75%	29,6%	22,2%	27,8%
Příběhy vzdoru	57,14%	33,3%	75%	48,14%	44,4%	47,2%
Kapitoly čs. historie 1948-1989	57,14%	38,9%	75%	51,85%	44,4%	50%
Z vězeňských spisů	35,7%	22,2%	75%	29,6%	44,4%	33,3%
Mýty o socialistických časech	35,7%	27,7%	75%	37%	33,3%	36,1%
Abeceda komunismu	35,7%	38,9%	100%	48,1%	33,3%	44,4%

Z uvedené tabulky vyplývá, že nejlépe, mezi vyhodnocenými publikacemi, si stojí publikace z dílny Člověka v tísní, projektu Příběhy bezpráví Kapitoly československé historie 1948-1989 a to padesáti procentním koeficientem celkové didaktické vybavenosti.

Naopak nejméně procent získala publikace ze stejného projektu - Příběhy bezpráví - Cesta ke svobodě s 27,8%, za ní je publikace Z vězeňských spisů s 33,3%. Můžeme si položit otázku, jak je možné, že v kvalitě publikací, vycházející ze stejného projektu, vznikl takový rozdíl v kvalitě. Je nutné ale předeslat, že knihy se vzájemně doplňují a pro výuku je vhodné používat jejich kombinace.

Cesta ke svobodě ztrácí mnoho bodů v oblasti prezentace učiva. Chybí zde například vysvětlivky nebo dokumentační materiál. Jak už je ale vysvětleno výše, je to dáno charakterem publikace a způsobem jeho využití.

Kapitoly československé historie 1948-1989 mají velmi vysoký procentuální koeficient v oblasti prezentace učiva. Obsahuje podtexty k obrázkům a fotografiím, poznámky, shrnutí za jednotlivými kapitolami, vysvětlivky atp.

Kniha Abeceda komunismu dosahuje bezmála 50%. Tato kniha nemůže být rozhodně považována za učebnici. Svým způsobem by se dala zařadit k beletrii, ale svým obsahem a zpracováním se může velmi dobře zařadit mezi projekty Člověka v tísní jako publikace motivační, vysvětlující a hlavně popisující. Kniha vychází z projektu Abeceda komunistických zločinů, který uváděla televize a byl produkován ve spolupráci se společností PANT. Původně byly jednotlivé části publikovány v roce 2009 v deníku MF DNES.

Všechny publikace vykazují nedostatečnou didaktickou vybavenost, tzn. že žádná nedosáhla více než 50% koeficientu celkové vybavenosti. Sama považují tyto publikace za to nejlepší, co se v dané oblasti, pro širokou veřejnost, na trhu vyskytuje. Zároveň je nutno zdůraznit, že zmíněné publikace nejsou učebnicemi, které by se měly využívat při výuce o totalitních režimech nebo životě v nich. Mají pouze funkci doplňující a hlavně motivující, kterou splňují bezesbytku. Z tohoto důvodu je snad pochopitelné, že nemají více jak padesátiprocentní didaktickou vybavenost.

15. Závěr

Během zpracovávání diplomové práce jsem zjistila, že existuje velký zájem odborné veřejnosti na tom, aby široká veřejnost, a hlavně mladá generace dětí, žáků a studentů dostala co nejvíce přesných informací o době totality v bývalém Československu mezi lety 1948 – 1989.

Tyto informace by studenti měli čerpat hlavně ve škole, což také klade velké nároky na přípravu, metodiku a znalosti učitelů. V Rámcovém vzdělávacím programu ve vzdělávací oblasti Člověk a společnost, kam spadá výuka předmětů Dějepis a Výchova k občanství, jsou stanoveny cíle, které studenti musejí znát v souvislosti s totalitou, ať už komunistickou nebo nacistickou. Tyto cíle jsou např. charakteristika demokratického systému, jeho výhody, nebo naopak nevýhody totalitního režimu, v neposlední řadě je zmíněna otázka lidských práv, význam jejich dodržování a důsledky vyplývající z jejich nedodržování nebo činnost orgánů v totalitních zřízeních.

Na základě toho převzalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy dva dokumenty, které by učitelům měli ulehčit a dát návod, na to, jak učit moderní dějiny. Tyto dva dokumenty pocházejí z Rady Evropy a jsou sepsány Robertem Stradlingem - Jak učit evropské dějiny 20. století a Multiperspektiva ve vyučování dějepisu.

Příručka Jak učit moderní dějiny 20. století zdůrazňuje, že výuka historie a souvislostí by se měli věnovat převážně 19. a 20. století, přičemž už v tomto dokumentu jsou témata, která jsou doporučena přímo pro použití ve výuce. V současné výuce je důraz kladen na tzv. národní perspektivu, kdy se události vykládají chronologicky na časové ose a převážně na politické události. To by se právě mělo změnit.

Dokument Multiperspektiva ve vyučování dějepisu kritizuje pohled pouze z jednoho stanoviska na daný problém. Tím je myšleno, že téma by se mělo probrat i z druhé nebo více stran. Navíc tento dokument přináší nový přístup v metodice, tzv. novou historii. Nesouhlasí s tím, aby se dějepis vyučoval chronologicky s důrazem na politické události. Měl by převažovat výklad „každodennosti“, tzn., že výklad by se měl zabývat každodenními událostmi, všedním životem běžného občana, a některé zajímavé osobnosti vyzdvihnout.

Tomu by měly pomoci nové, moderní učebnice, které nemají jenom předkládat hotová fakta, ale hlavně motivovat a dosáhnout dalšího zamyšlení se nad danou problematikou. Na našem trhu ale takovým učebnic není mnoho, i když už je více než 20 let po revoluci.

Tento fakt podnítil některé organizace, které se zasloužili o to, aby se zase začalo mluvit o tom, co bylo a znovu to připomínat, obzvlášť těm nejmladším generacím. Některé tyto

organizace vznikly zcela nově, např. Opona k 20. výročí od sametové revoluce, aby se pokusily předat fakta jinou formou než učebnice – rozdíl spočívá obzvlášť ve velkém množství fotografií, rozličných dokumentů, fotografií, životních příběhů, akcí StB, které měly provokovat a následné nesmyslné zatýkání...

Na tomto základě také vzniklo velké množství publikací a dokumentárních snímků, v neposlední řadě i internetových projektů.

Materiály samotných organizací, věnujících se této problematice, nemůžou kompletně postihnout celou éru 40 let trvání totality, ale věnují se jednotlivým odvětvím, jednotlivým kauzám, osobnostem a jejich životu, a snaží se po částech přiblížit jednotlivá témata všedního dne a života obyvatel v tehdejších poměrech.

Každá organizace se zabývá zprostředkováním informací o totalitě veřejnosti trochu odlišným způsobem a také obsahy tomu odpovídají. Ne všechny se věnují stejným tématům a už vůbec nejsou podány stejným způsobem, ale to je pochopitelné a snad i správné.

Mezi nejvýznamnější, co se nejrůznějších aktivit a hlavně širce obsahu týká, patří společnost Člověk v tísni, která svými projekty Jeden svět na školách a Příběhy bezpráví rozšiřuje publikace a dokumenty do základních a středních škol a tím dostává problematiku totalitního zřízení do podvědomí nejmladších generací. Zároveň se svými projekty snaží dosáhnout toho, aby právě tito mladí lidé nabyli vlastní iniciativu dozvědět se něco víc. Projekty vlastně slouží v určité míře jako motivace pro další zkoumání, ale samozřejmě i jako zdroj přesných informací.

V rámci projektu Příběhy bezpráví vyšlo několik publikací. Tyto se věnují například boji proti režimu (Příběhy vzdoru), kde se popisuje, jakými způsoby byli občané schopni vystupovat proti režimu, následuje další publikace (Kapitoly čs. historie), která popisuje průběhy a způsoby vyšetřování. Za nejpřínosnější považuji knihu Mýty o socialistických časech, která uvádí na pravou míru omyly nebo snad ideje utvrzené režimem, a které si s sebou neseme do dneška.

Program Jeden svět na školách obsahuje sadu filmových dokumentů, které se zabývají každodenností v socialistickém zřízení, jako bylo jídlo, oblečení, nákupy, dovolená, to vše v projektu Vzpomínáme. V projektu Příběhy bezpráví za železnou oponou jsou uvedené příběhy jedinců, kteří se pokusili opustit, nebo zcela „nelegálně“ opustili území Československa, dále obsahuje tajné akce StB, jako Kameny, Kláštery apod.

Obecně prospěšná společnost OPONA vznikla v roce 2007 k příležitosti nadcházejícího 20. výročí od pádu totality v Československu. Především projekt Cirkus totality má velký význam v rámci vzdělávání mládeže v oblasti dějin Československa. Cirkus totality je

sestaven ze tří částí: Trenažér totality, kdy v rámci trenažéru dostaneme fiktivní postavu a ní „na vlastní kůži“ prožijeme celých 40 let období socialismu se všemi životními rozhodnutími a omyly. Kalendárium totality je výstava mající vizuální formu autobusové zastávky a zdůrazňuje nejvýznamnější historické události tohoto období čtyř států, které si prošli totalitou (Německo, Polsko, Maďarsko, Československo). Osobní anamnéza je divadelní představení, které vzniklo na základě vyprávění rodičů a prarodičů mladých umělců.

Společnost Post Bellum je sdružením novinářů a historiků, kteří spolu s dalšími dobrovolníky dělají rozhovory s pamětníky a následně jsou tyto rozhovory ukládány v digitální formě do archivů. Na spolupráci se podílí, kromě Ústavu pro studium totalitních režimů, i Český rozhlas, který poskytl veškeré technické zázemí právě k tomu, aby se nahrávky mohly zpracovat, archivovat a dále se zaslouhuje o to, že nahrávky jsou jeho prostřednictvím přinášeny široké veřejnosti.

Tyto nahrávky jsou přinášeny formou orální historie. Tzn. že pamětníci na základě rozhovoru sdělují svoje subjektivní pocity z tehdejší doby, co udělali a proč to udělali. Sdělují subjektivní chápání tehdejších poměrů. Počátky orální historie vznikaly v USA po 2.světové válce. Orální historie není samostatným vědním oborem, ale kvalitativní výzkumnou metodou. U nás se tato metoda objevila už v 60. letech. Vedení rozhovoru ale rozhodně není snadné. Je nutná příprava a hluboké znalosti o tom kterém časovém období, což nakonec usnadňuje průběh rozhovoru. Narátor si totiž nemůže pamatovat úplně všechno. V neposlední řadě je nutné dodržovat etická pravidla a zásady pro uchovávání zповědí, aby nedošlo ke zneužití. V roce 2002 vzniklo při Ústavu pro soudobé dějiny Centrum orální historie, které má za úkol sjednocení badatelů. V lednu 2007 vznikla Česká asociace orální historie, která dohlíží nad dodržováním pravidel a metod pro využívání orální historie.

Společnost Post Bellum přináší tři svoje projekty: Paměť národa, Příběhy 20. Století, My jsme to nevzdali. Paměť národa obsahuje soubor vzpomínek pamětníků, fotografií nejrůznějších textů, dopisů, dokumentů, deníků a jiných archiválií. Příběhy 20. století je sbírka audionahrávek pamětníků, kteří vzpomínají na léta uvězněná v totalitě. My jsme to nevzdali je nová multimediální učebnice. Obsahuje velké množství fotografií a svědectví. Navíc je možné tuto učebnici zakoupit a osobně ji věnovat vybrané škole. V návaznosti k učebnici byla uspořádána obsáhlá putovní výstava se stejným názvem, která přinesla informace od počátku německé okupace až do roku 1989.

Další oblastí ve vývoji vzdělávání v oblasti moderních dějin Československa jsou interaktivní internetové portály. Příkladem PANT.cz, Moderní-dějiny.cz, Totalita.cz, Sorela.cz.

Portál Totalita.cz se zabývá obdobím mezi lety 1945 – 1989, zachycuje převážně politickou aktivitou komunistické strany v Československu, a popisuje, jak tyto aktivity zasáhly do obyčejného života. Portál obsahuje mimo jiné věcný a jmenný rejstřík, kde je možné vyhledat známá i méně známá jména nebo události, věnuje se jednotlivě každé ze čtyř dekád socialismu u nás. Ve fotogalerii s názvem No comment najdeme fotografie (srpen 1968, odbojové letáky), ale i zvukové záznamy (projev prezidenta Zápotockého z Vánoc 1952).

Součástí je i popis společenských událostí – cenzura, pronásledování církevních hodnostářů, zkreslování historických fakt. K vyhledání je i celé znění petice 2000 slov nebo pravděpodobný text tzv. zvacího dopisu.

Portál Sorela.cz je označen podle zkratky pro socialistický realismus. Socialistický realismus byl umělecký směr, který byl schválen Komunistickou stranou v Sovětském svazu, a který byl vzorem pro hudbu, literaturu, pro celou kulturní sféru. Autoři portálu Sorela.cz chtějí ukázat vývoj a působnost kultury v socialismu. Literatura byla propagandistická a agitační, zrovna tak i film. Autoři tedy vytvořili sestavu literárních děl, které silně obhajovala komunistické smýšlení. Příkladem je dětská ilustrovaná kniha Brouk bramborouk Ondřeje Sekory o mandelince bramborové. Další součástí jsou původní eseje autorů portálu. Zabývají se např. budovatelským hrdinou Fučíkem, nebo pop-music v době totality. Další částí jsou odkazy na budovatelské filmy – Ves, režie J. Krejčí, 1947, Nástup, režie O. Vávra, 1952 aj.

Moderní-dějiny.cz je webový portál pro žáky, studenty a učitele. Hlavní náplní portálu je popsat pronásledování a postihování občanů. Obsah se dělí na několik sekcí. Nejzajímavější je sekce Metodika. Metodika se dělí na Prezentace – obsahuje několik power-pointových prezentací ně určité téma (30 případů majora Zemana, Kolektivizace), Pracovní texty – jsou určeny pro okamžité použití, Čistá metodika – motivační hry na určité téma, Historici učitelům – přináší vývoj a souvislosti některých historických událostí, zajímavá témata pro žáky (uranové doly).

PANT.cz se vyznačuje úzkou spoluprací právě s portálem Moderní-dějiny.cz. Těžištěm práce je poukazování na porušování lidských práv. Sdružení pořádá odborné semináře pro pedagogy - významnou prací je projekt s názvem I mlčení je lež aneb Jak učit o komunismu – projekt obsahuje semináře, odborné přednášky i metodicko-didaktickou část, na kterých se podílejí historici, didaktici a učitelé dějepisu. Velkou měrou se sdružení PANT podílelo na vzniku knihy Abeceda komunismu.

Knihy Abeceda komunismu je výsledkem společné práce portálů Pant.cz a Moderní-dějiny.cz. Kniha obsahuje 26 kapitol, které nejsou tradičně číslovány, ale každá má postupně

jedno písmeno z abecedy od A až po Ž – od Asanace až po Železnou oponu. Každá kapitola, podle tématu (písmena) obsahuje subjektivní vzpomínky hlavního aktéra, dále fotografie, veřejná akta a soukromé dokumenty získané v archivech a v knihovnách. Hlavní postavy popisují provokace, pronásledování, vyšetřování, výslechy, pobyty ve vězení. Na konci každé kapitoly je odstavec označený jako Mýty a realita. Tady autoři uvádějí na pravou míru skutečnost věci.

V centru Prahy, v ulici na Příkopech, je Muzeum komunismu. Bylo financováno Američanem Glennem Spickerem a vzniklo v roce 2001. Muzeum nabízí ke shlédnutí busty a obrazy Lenina a Stalina, dále dobový nábytek, expozici dílny s nářadím i mechanické píchačky, prázdnou obsluhu, vyšetřovací místnost StB, simulovanou část Berlínské zdi nebo promítací místnost, kde běží dokumenty z konce roku 1989. Celý prostor je doprovázen vysvětlovacími tabulemi s fotografiemi a samozřejmě všechno je přeloženo do němčiny a angličtiny. V případě, že by se vyučující chystali na návštěvu do tohoto muzea, jsou jim k dispozici pracovní listy. Tyto listy jsou tvořeny třemi sadami otázek pro první, druhý a třetí stupeň škol. S těmito listy se studenti můžou pohybovat po muzeu a hledat správné odpovědi na předtištěné otázky. Pracovní listy jsou k nahlédnutí v příloze této práce.

Další podobnou akci, ale tentokrát výstavu, která trvá do poloviny května tohoto roku, připravilo Národní muzeum ve spolupráci s Vojenským historickým ústavem. Výstava s názvem Zlatá šedesátá je skutečně věnována pouze 60. letům minulého století. Na nevelké výstavní ploše je k vidění spotřební zboží tehdejší doby jako např. nábytek, hračky, oblečení a jeho doplňky, potraviny a vybavená kuchyně s dobovými elektrickými spotřebiči. Výstava je umístěna v objektu památníku na Vítkově, jehož interiér je možné si v rámci výstavy částečně prohlédnout.

V samém závěru práce jsem vypočítala koeficienty didaktické vybavenosti jednotlivých tištěných publikací. Na základě výzkumu jsem zjistila, že dobře splňují svoji informační a motivační funkci, pro kterou byly vytvořeny.

Každá publikace má, podle svého zaměření, jiné téma a jiný obsah, jako fotografie, dokumenty, osobní vzpomínky a vyprávění pamětníků. Přesto je možné, na základě systému vytvořeném Janem Průchou, srovnat jejich didaktickou vybavenost.

Publikace se dají srovnat prostřednictvím třiceti šesti pevně danými komponenty, které se člení na tři skupiny: Aparát prezentace učiva, Aparát řízení učení a Aparát orientace. Každá tato skupina se navíc člení na komponenty obrazové a verbální. Tím, kolik daný aparát obsahuje komponentů, se procentuálně vypočítá koeficient určující úroveň didaktické vybavenosti.

Pro srovnání jsem vybrala publikace z cyklu Příběhy bezpráví: Cesta ke svobodě, Příběhy vzdoru, Kapitoly československé historie 1948 – 1989, Z vězeňských spisů, Mýty o socialismu a knihu Abeceda komunismu. Nejmenší koeficient získala publikace Cesta ke svobodě – 27,8%. Mnoho ztrácí v oblasti prezentace učiva, chybí dokumentační materiál. Nejlépe vyšla publikace Kapitoly československé historie 1948 – 1989 s koeficientem 50% celkové didaktické vybavenosti. Přesto, že všechny publikace pochází z produkce jedné organizace, jsou mezi jednotlivými velké rozdíly. Je to snad dáno tím, že autoři počítají s tím, že bude docházet ke kombinaci a střídání všech publikací ve výuce. Relativně nevelká procenta koeficientů celkové didaktické vybavenosti přičítám tomu, že ani jedna není regulérní učebnicí s úvodem do probíraného učiva, motivačními otázkami na začátku každé kapitoly nebo shrnujícími otázky na konci každé kapitoly, bez tabulek shrnujícími učení apod. Výše popsaným publikacím ale nejde upřít velký podíl motivace pro určitou oblast a ukázky široké škály dobových archivních materiálů, dokumentů, fotografií a živých svědectví, které právě zmíněnou motivaci podporují a nutně doprovází.

Další důležitou součástí vzdělávacích projektů v oblasti výkladu moderních dějin, a konkrétně komunismu jsou dokumenty na DVD nosičích. Mezi ty nejvýraznější patří dokumenty společnosti Člověk v tísni z projektu Příběhy bezpráví. V tomto projektu vyšly Ztracená duše národa III. – Ztráta slušnosti, v edici Přerušené jaro - Srpen jako kladivo, Normalizační noc. V projektu Jeden svět na školách DVD Vzpomínáme, Příběhy bezpráví za železnou oponou.

DVD z cyklu Příběhy bezpráví Ztráta slušnosti obsahuje vyprávění třech žen, které byly nuceny pobývat v komunistických vězeních. Na základě obvinění z velezrady byly odsouzeny k mnoha letům vězení z důvodu velkého jmění a nepřistoupení ke kolektivizaci. Všechny popisují kruté výslechy a přežívání ve věznicích.

Srpen jako kladivo je další dokument z cyklu Příběhy bezpráví. Dokument popisuje příjezd vojsk do Československa v srpnu 1968. Průběh dokumentu zachycuje výpovědi bývalých generálů ruských oddílů. Další části jsou věnovány tzv. „zvacím dopisům“ a odvezení členů tehdejší vlády.

Normalizační noc popisuje společenské dopady po vpádu vojsk Varšavské smlouvy. Prostor je opět věnován odvezení členů československé vlády do Moskvy, zvláště Františku Krieglovi, který jediný nepodepsal tzv. Moskevské protokoly.

V projektu Jeden svět na školách bylo vydáno DVD Vzpomínáme. V krátkých, ale obsáhlých snímcích je možné si připomenout, jak se tehdy žilo. Snímky jsou rozděleny podle témat jako např. Víkendy, Svět sídliště, Jídlo, Život na vsi, Svět dětí... Tyto snímky jsou

zpestřeny zajímavými postřehy těch, kteří tuto dobu zažili a velmi dobře si ji pamatují např. na rozvoj automobilismu koncem 60. let.

DVD Příběhy bezpráví za železnou oponou patří do cyklu Jeden svět na školách je doplněna metodickou příručkou. Příručka pomáhá vyučujícím najít úvod a způsob předložení každého jednotlivého videa, obsahuje doporučení a zásady pro interaktivní výuku.

V průběhu vypracovávání diplomové práce jsem se seznámila s velkým množstvím výukových a informačních materiálů (publikace, tiskopisy, knihy, výstavy, dokumenty), kdy tyto byly převážně velmi kvalitní a poučné.

Práci na tomto tématu vnímám, pro svoji osobu, jako velmi přínosnou a věřím, že získané informace budu moci využít i v praxi.

16. Summary

This thesis is called: „How to teach about communism? The Comparison of Educational Programs for Teaching about Communism at elementary schools in the subject called Education to Citizenship.“ The thesis explains the terms communism, totalitarianism, development of communism in Czechoslovakia. It also deals with the newest changes in teaching released by the Ministry of Education. For this purpose the Ministry adapted two manuals published by the European council, with the help of which the teachers are recommended to teach.

The aim of the thesis is to analyse and compare educational programs that are focused on deepening the knowledge about the socialist era in former Czechoslovakia, which means between 1948 – 1989.

While working on this thesis I have found a huge amount of organisations and civic associations dealing with these questions. Except the publications and internet projects prepared by them there are also topical exhibitions, books, documentaries and others, as well as interactive activities. All the organisations work on the basis of using the oral history, which is breakthrough in current education.

In the conclusion of the thesis I realized a didactic analysis of all the printed publications analysed in this thesis. As these publications weren't written intentionally as course books, none of them acquired more than 50% of the didactic features. This is because the publications were written in a way to supplement each other. Each of them brings a different field of information with different supplemental visual and documentation materials.

17. Seznam použité literatury

Blažek, P., Břečťanová M.: Metodická příručka: *Příběhy bezpráví: Filmy o československých dějinách I*. Praha:Člověk v tísni, 2009.

Činátl, K.- Havel, V.- Hvizdala, K.- Putna, M.- Ruml, J.- Šiklová, J.: *Věčné časy*. Praha: Respekt Publishing, 2009.

Drda, A., a kol.: *Příběhy bezpráví: Příběhy vzdoru*. Praha: Člověk v tísni, 2009.

Drda, A., a kol.: *Příběhy bezpráví: Cesta ke svobodě*. Praha: Člověk v tísni, 2008.

Drda, A., a kol.: *Příběhy bezpráví: Kapitoly z Československé historie 1948-1989*. Praha: Člověk v tísni, 2008.

Drda, A., a kol.: *Příběhy bezpráví: Z vězeňských spisů*. Praha: Člověk v tísni, 2007.

Drda, A.-Mlejnek, J.-Škoda, S.: *Mýty o socialistických časech*. Praha: Člověk v tísni, 2010.

Erbenová, D.- Hudečková, J.- Marc, J.- Minařík, K.- Součková,L.- Strachota, K.- Suchá, K.: *Metodická příručka: Příběhy za železnou oponou*. Praha: Člověk v tísni, 2009.

Heywood, A.: *Politické ideologie*. Praha: Victoria Publishing, 1994.

Heywood, A.: *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia s. r. o., 2004.

Jožák, J.: *Dějepis: Nová doba*. Praha: Práce, 1993.

Kol. autorů: *1989 očima fotografů*. Praha: Staroměstská radnice, 1999.

Kárník Z.- Kopeček M. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu* V. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2005.

Kubík, J.-Kubíková, J.:*Dějiny 20. století*. Praha: Práce,1995.

Kuklík, J., a kol.: *Dějepis: Nejnovější dějiny*. Praha: SPN, 2002.

Kunstová E.- Mandelová H. -Pařízková I.: *Dějiny 20. století*. Liberec: Dialog, 2005.

Kvaček, R.: *České dějiny II.*, Praha: SPL-Práce, 2002.

Luňák, P.- Pečenka, M.: *Dějiny moderní doby II*. Praha: Práce, 2000.

Miller, D. a kol.: *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Brno: Jota, 1995.

Navara, L.- J. Albrecht, J.: *Abeceda komunismu*. Brno: Host, 2010.

Průcha, J.: *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 1997.

Rupnik, J.: *Dějiny komunistické strany Československa*. 1. vyd. Praha: Academia, 2002.

Scrutton, R.: *Slovník politického myšlení*. Brno: Atlantis, 1989.

Vaněk, M., a kol.: *Naslouchat hlasům paměti (teoretické a praktické aspekty orální historie)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005.

Vaněk, M., a kol.: *Orální historie, metodické a technické postupy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003.

Vykoupil, L.: *Slovník českých dějin*. Brno: Georgetown, 1994.

Žaloudek, K.: *Encyklopedie politiky*. Praha: Libri, 1999.

Dokumenty na DVD

Křemen, P.: *Tajné akce StB: Akce Bojanovice. Příběhy bezpráví za železnou oponou.*

[DVD]. Praha: 2009.

Maryška, M.: *Přerušené jaro: Normalizační noc. Příběhy bezpráví.* [DVD]. Praha: 1998.

Maryška, M.: *Přerušené jaro: Srpen jako kladivo. Příběhy bezpráví.* [DVD]. Praha: 1998.

Novák, J., Petrov, M., Velichová, P. a kol.: *Příběhy bezpráví za železnou oponou.* [DVD].

Praha: 2008.

Novák, J.: *Příběhy železné opony: Dráty, které zabíjely. Příběhy bezpráví za železnou oponou.*

[DVD]. Praha: 2005.

Novák, J.: *Příběhy železné opony: Největší vítězství. Příběhy bezpráví za železnou oponou.*

[DVD]. Praha: 2006.

Novák, J.: *Příběhy železné opony: Opona dokořán. Příběhy bezpráví za železnou oponou.*

[DVD]. Praha: 2006.

Novák, J.: *Příběhy železné opony: Převaděčský chodník. Příběhy bezpráví za železnou oponou.* [DVD]. Praha: 2006.

Novák, J.: *Tajné akce StB: Akce Kláštery. Příběhy bezpráví za železnou oponou.* [DVD].

Praha: 2008.

Novák, J.: *Tajné akce StB: Akce Pavouk. Příběhy bezpráví za železnou oponou.* [DVD]. Praha:

2006.

Novák, J.: *V zajetí železné opony: Fotografie z pekla. Příběhy bezpráví za železnou oponou.*

[DVD]. Praha: 2006.

Novák, J.: *V zajetí železné opony: Příběhy černého barona. Příběhy bezpráví za železnou*

oponou. [DVD]. Praha: 2006.

Petrov, M.: *Tajné akce StB: Akce kameny. Příběhy bezpráví za železnou oponou.* [DVD].

Praha: 2008.

Sommer, J., Vondrová, K., a kol: *Vzpomínáme. Jeden svět na školách.* [DVD]. Praha: 2000.

Sommerová, O.: *Ztracená duše národa III.: Ztráta slušnosti. Příběhy bezpráví.* [DVD]. Praha:

2001.

Velichová, P.: *Tajné akce StB: Akce Lux. Příběhy bezpráví za železnou oponou.* [DVD].

Praha: 2009.

Internetové zdroje

Balada J. , a kol. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Výzkumný ústav pedagogický. [online], [cit. 19. března 2010].

Dostupné z: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf.

Centrum vzdělávacích pořadů České televize – Opona: *Báječná léta bez opony*. [online], [citováno 15. června 2010]. Dostupné z:

<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/209572233500005-bajecna-leta-bez-opony/>.

Česká republika – Česká asociace orální historie. [online], [cit. 22. dubna 2011].

Dostupné z: <http://www.oralhistory.cz>.

Česká republika. *Muzeum komunismu, Praha*. [online], [cit. 5. února 2010].

Dostupné z: http://www.muzeumkomunismu.cz/cz_mission.html.

Obecně prospěšná společnost Člověk v tísni. *Jeden svět na školách*. [online], [cit. 15. června 2010]. Dostupné z: <http://jedensvetnaskolach.cz/index2.php?id=323>.

Obecně prospěšná společnost Člověk v tísni: *O člověku v tísni*. [online],

[cit. 14. června 2010]. Dostupné z: <http://www.clovekvtisni.cz/index2.php?id=176>.

Obecně prospěšná společnost Člověk v tísni: Příběhy bezpráví – Filmy o československých dějinách I.: Ztracená duše národa III.: Projekt. [online], [cit. 15. června 2010].

Dostupné z: http://www.jedensvetnaskolach.cz/download/pdf/jsnsfilmpdfprojects_7.pdf.

Obecně prospěšná společnost Člověk v tísni. Publikace. [online], [cit. 15. června 2010].

Dostupné z: <http://jedensvetnaskolach.cz/index2.php?id=367>.

Obecně prospěšná společnost OPONA. *Futurama*. [online], [cit. 15. června 2010].

Dostupné z: <http://oponaops.eu/assets/files/FUTURAMA/pracovni-listy-futurama.pdf>.

Obecně prospěšná společnost OPONA: *Nezapomente.cz*. [online], [cit. 22. dubna 2010].

Dostupné z: <http://www.nezapomente.cz/zobraz/oprojektu>.

Obecně prospěšná společnost OPONA: *Trenažér totality*. [Online], [cit. 15. června 2010]
Dostupné z: http://www.oponaops.eu/opona/cs/projekty/170/o_projektu.

Občanské sdružení PANT: *Abeceda komunistických zločinů*. [online], [cit. 22. června 2010].
Dostupné z: <http://www.pant.cz/abeceda-komunismu.html>.

Občanské sdružení PANT: *I mlčení je lež*. [online], [citováno 22. června 2010]. Dostupné z:
http://www.pant.cz/UserFiles/files/I_mlceni_je_lez_program.pdf.

Digitální pamětnický archiv: Paměť národa.[online], [cit.14. června 2010].
Dostupné z: <http://www.pametnaroda.cz/index.php/page/index/title/what-is-memory-of-nation>.

Digitální pamětnický archiv: *Paměť národa: Seznam pamětníků*. [online], [cit.14. června 2010].
Dostupné z: <http://www.pametnaroda.cz/menu/witness>.

Jeden svět na školách: *Publikace*. [online], [citováno 29. března 2010].
Dostupné z:<http://jedensvetnaskolach.cz/index2.php?id=367>.

Kubíček,J. *Socialistické učebnice literatury - Deformace jazyka vlivem komunistické ideologie*. Sorela. [online], [cit. 22. června 2010].
Dostupné z: <http://www.sorela.cz/web/articles.aspx?id=93>.

Městský soud v Praze: Výpis z rejstříku obecně prospěšných společností. [online],
[citováno 15. června 2010]. Dostupné z: <http://oponaops.eu/assets/files/vypis-rejstrik-ops.pdf>.

MŠMT: *Doporučení MŠMT k výuce dějin 20. století*. [online], [cit. 27. prosince 2009].
Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/doporuzeni-msmt-k-vyuce-dejin-20-stoleti>.

Paměť národa: *Cíle projektu My jsme to nevzdali*. [online], [cit.14. června 2010]. Dostupné z:
<http://www.myjsmetonevzdali.cz/cz/cile/.aspx>.

Paměť národa: *Multimediální DVD My jsme to nevzdali*. [online], [cit. 14. června 2010].
Dostupné z: <http://www.myjmetonevzdali.cz/cz/kupte-zde/elektronicky-obchod.aspx>.

Rázek, A.: *Uran*. *Moderni-dejiny.cz*. [online], [cit. 22. června 2010]. Dostupné z:
<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek-uran-998/>.

Sorela: *Ondřej Sekora: O zlém brouku bramborouku*. [online], [cit. 22. června 2010].
Dostupný z: <http://www.sorela.cz/web/gallery.aspx?id=4>.

Stradling, R. *Jak učit evropské dějiny 20. století*. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. [online], [citováno 6. ledna 2010]. Dostupné z:
<http://www.zkola.cz/zkedu/pedagogictipracovnici/kabinetspolecenskyhvedaumeni/metodickematerialyvyukoveprogramy/vyukovematerialyzdejepisu/15508.aspx>.

Stradling, R. *Multiperspektivita ve vyučování dějepisu*. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. [online], [citováno 6. ledna 2010].
Dostupné z: <http://aplikace.msmt.cz/PDF/NHStradlingMultiperspektivita.pdf>.

18. Přílohy

Příloha 1: Pracovní list - 1. stupeň, Muzeum komunismu, Praha, 2ks

Příloha 2: Pracovní list - 2. stupeň, Muzeum komunismu, Praha, 4ks

Příloha 3: Pracovní list - 3. stupeň, Muzeum komunismu, Praha, 4ks

Příloha 1:

Na Příkopě 10/852, Praha 1, 110 00, muzeum@muzeumkomunismu.cz, Tel.: +420 224212966

Pracovní list – 1. stupeň

Odpovědi najdeš na jednotlivých tabulkách. U každé otázky je v závorce číslo tabule, kde se dá odpověď najít, pokud nebudeš znát odpověď hned.

1. Kdy byla vyhlášena samostatnost Československa? (1)
2. Kdo byl prvním prezidentem? (1)
3. Co znamená zkratka KSČ? (2)
4. Kdy vznikla KSČ? (2)
5. Kdy došlo k osvobození Prahy - stejný den je nyní státním svátkem ? (6)
6. Jak se přeneseně začalo říkat únoru roku 1948 a proč? (9)
7. Ve kterém století žil Karl Marx? (10)
8. Kolik dílů má Leninův spis „Sebrané spisy“? (11)
 - a) 5 dílů
 - b) 10 dílů
 - c) 50 dílů
9. Kdo byl prvním kosmonautem světa a kdy letěl do vesmíru? (13)
10. Co znamená zkratka JZD? (17)
11. Co je zobrazeno na bankovce v hodnotě 100,-Kčs? (17)
12. V jakém sportu vynikl Emil Zátopek? (18)
 - a) kanoistika
 - b) fotbal
 - c) atletika
13. Co to byl TUZEX? (19)

ÍČO: 26482142, DIČ: CZ26482142, Bankovní spojení: ČSOB: 183018464/0300
Sídlo společnosti: Legacy s.r.o., Karmelitická 374/23, Praha 1, PSČ: 11800, Společnost zapsána u MS v Praze pod č. C 85059

14. Čím se platilo v TUZEXU? (19)
- a) dolarem
 - b) bonem
 - c) bonbónem
15. Co znamená zkratka SNB? (24)
16. Proti komu bojovala StB (tajná policie)? Správné možnosti zaškrtni v a špatné odpovědi označ x. (33)
- proti KSČ
 - proti občanům, kteří hájili demokracii
 - proti básníkům a spisovatelům
 - proti církevním hodnostářům
 - proti katolickým básníkům
 - proti policii
17. Co se stalo na našem území 21.srpna 1968? (39)
18. Kdo byl posledním komunistickým prezidentem ČSSR? (41)
19. Kdy proběhla tzv. sametová revoluce? (47)
20. Které osoby znázorňovaly jednotlivé sochy v muzeu?
21. O jakých sportech byla v muzeu zmínka?

Příloha 2:

Na Příkopě 10/852, Praha 1, 110 00, muzeum@muzeumkomunismu.cz, Tel.: +420 224212966

Pracovní list – 2. stupeň

Odpovědi najdeš na jednotlivých tabulích. U každé otázky je v závorce číslo tabule, kde se dá odpověď najít, pokud nebudeš znát odpověď hned.

1. Kdy byla vyhlášena samostatnost Československa? (1)
2. Kdo byl prvním prezidentem? (1)
3. Kdy vznikla KSČ a kdo byl jejím zakladatelem? (2)
4. KSČ patří
 - a) k levicově orientované straně
 - b) k pravicově orientované straně
5. Čím započala světová hospodářská krize a kdy dopadla na Československo? (3)
6. Jak využili krize komunisté? (3)
7. Kolik % hlasů získala KSČ ve volbách roku 1946?(7)
 - a) 5%
 - b) 38%
 - c) 74%
8. Co je to zestátnění? (7)
9. Kdo byl prezidentem a kdo premiérem v období roku 1946? (7)
10. Co to byl Marshallův plán? (8)
11. Jak reagovalo Československo na Marshallův plán? (8)
12. Kdy a s kým pracoval Karl Marx na „Manifestu komunistické strany“? (10)
13. Kdo byl prvním kosmonautem světa a kdy letěl do vesmíru? (13)
14. Kdy a kde byl v Praze odhalen Stalinův pomník? (14)
15. Jak velký byl Stalinův pomník? (14)
16. Proč byla roku 1962 socha odstraněna? (14)

IČO: 26482142, DIČ: CZ26482142, Bankovní spojení: ČSOB: 183018464/0300
Sídlo společnosti: Legacy s.r.o., Karmelitská 374/23, Praha 1, PSČ: 11800, Společnost zapsána u MS v Praze pod č. C 85059

17. Jak se jmenovaly akce, kde se především mladí lidé snažili budovat socialismus? (15)
- a) Stavby mladých
 - b) Stavby pro mládež
 - c) Stavby mládeže
18. Co znamená zkratka JZD? (17)
19. Vyber správnou variantu (17)
- a) všichni s nadšením vstupovali do JZD
 - b) všichni byli přinuceni ke vstupu do JZD
 - c) část zemědělců věřila v úspěch JZD a vstupovala dobrovolně, část zemědělců vstup sabotovala
20. V jakém sportu vynikl Emil Zátopek? (18)
- a) kanoistika
 - b) fotbal
 - c) atletika
21. Co to byla SPARTAKIÁDA a kdy poprvé proběhla? (18)
22. Co to byl TUZEX? (19)
23. Čím se platilo v TUZEXU? (19)
- a) dolarem
 - b) bonem
 - c) bonbónem
24. Co byl tzv. podpultový prodej a na jakém principu fungoval? (20)
25. Co byly Lidové milice? (23)
26. Kdy došlo k měnové reformě a co to bylo? (23)
27. Co znamená zkratka SNB? (24)
28. Co je zkratka PTP? (25)
29. Proti komu bojovala StB (tajná policie)? Správné možnosti zaškrtni v a špatné odpovědi označ x. (33)
- proti KSČ
 - proti občanům, kteří hájili demokracii
 - proti básníkům a spisovatelům
 - proti církevním hodnostářům
 - proti katolickým básníkům
 - proti policii

30. Co bylo úkolem tajné policie? (33)
31. Během let 1948-1954 bylo komunisty z politických důvodů odsouzeno (34)
- a) na 1 000 osob
 - b) na 10 000 osob
 - c) na 100 000 osob
32. Kolik občanů bylo kvůli svému nesouhlasu s komunistickým režimem popraveno? (34)
33. Jeden z nejvýznamnějších politických procesů byl veden s (37)
- a) Miladou Horákovou
 - b) Eliškou Homovou
 - c) Lenkou Homovou
34. Politické procesy se nevedly pouze s opozicí, ale i se stranickými soudruhy, který z nich byl nejznámější? (36)
35. Co se stalo na našem území 21. srpna 1968? (39)
36. Proč se Jan Palach a Jan Zajíc upálili? (40)
37. Kdo byl posledním komunistickým prezidentem ČSSR? (41)
38. Co znamená období tzv. normalizace? (41)
39. Charta 77 sdružovala
- a) všechny občany bez rozdílu
 - b) členy KSČ
 - c) všechny občany, kteří se zasazovali o respektování občanských a lidských práv
40. Označ osoby, které se hlásily k Chartě 77
- Václav Havel
 - Gustav Husák
 - Pavel Landovský
 - Jan Patočka
 - Marta Kubišová
 - Milouš Jakeš
 - Miroslav Štěpán
41. Co byla tzv. „perestrojka“ a kdo byl jejím duchovním otcem?(44)
42. Od jakého roku se začal hroutit komunistický režim v jednotlivých státech? (45)

43. Seřad' jednotlivé státy, tak jak v nich upadal komunistický režim a vyřad' ty u kterých komunistický režim nepadl. (45)

- Německo (NDR)
- Maďarsko
- Československo
- Polsko
- Čína

44. Proč byla v době komunismu vybudována pražská magistrála středem města? (47)

45. Proč byla revoluce v Československu nazývána „sametovou revolucí“? (47)

46. Proč tehdejší vláda nepřistoupila k potlačení demonstrace 17. listopadu 1989? (47)

Příloha 3:

Na Příkopě 10/852, Praha 1, 110 00, muzeum@muzeumkomunismu.cz, Tel.: +420 224212966

Pracovní list – 3. stupeň

Většina odpovědí se nachází na jednotlivých tabulích expozice. Číslo v závorce udává číslo tabule.

1. Kdy vznikla KSČ a kdo byl jejím zakladatelem? (2)
2. Kdy ovládl KSČ Klement Gottwald? (2)
3. KSČ patří
 - a) k levicově orientované straně
 - b) k pravicově orientované straně
4. Jaká další strana v současné vládě je orientovaná levicově?
5. Které 2 největší strany jsou pravicové?
6. Čím započala světová hospodářská krize a kdy dopadla na Československo? (3)
7. Jak využili krize komunisté? (3)
8. Jaké důsledky měla hospodářská krize a kdy a proč začala krize ustupovat? (3)
9. Proč při osvobození Prahy nepomohly americké divize, které v té době byly již na území Československa? (6)
10. Kolik % hlasů získala KSČ ve volbách roku 1946 ?(7)
 - a) 5%
 - b) 38%
 - c) 74%
11. Co je to zestátnění?
12. Kdo byl prezidentem a kdo premiérem v období roku 1946? (7)
13. Co to byl Marshallův plán? (8)
14. Jak reagovalo Československo na Marshallův plán? (8)
15. Kdy a s kým pracoval Karl Marx na „Manifestu komunistické strany“? (10)
16. Kdy a kde byl v Praze odhalen Stalinův pomník ? (14)

ICO: 26482142, DIČ: CZ26482142, Bankovní spojení: ČSOB: 183018464/0300
Sídlo společnosti: Legacy s.r.o., Karmelitská 374/23, Praha 1, PSČ: 11800, Společnost zapsána u MS v Praze pod č. C 85059

17. Jak velký byl Stalinův pomník a kdo byl sochařem ? (14)
18. Proč byl roku 1962 pomník odstraněn? (14)
19. Jak se jmenovaly akce, kde se především mladí lidé snažili budovat socialismus? (15)
 - a) Stavby mladých
 - b) Stavby pro mládež
 - c) Stavby mládeže
20. Co znamená zkratka JZD? (17)
21. Kdo a proč vstupoval do JZD? (17)
22. Kdy, kde a v kterých disciplínách získal běžec Emil Zátopek 3 zlaté olympijské medaile? (18)
23. Co to byla SPARTAKIÁDA a kdy poprvé proběhla? (18)
24. Co byl TUZEX a jaké zboží nabízel? (19)
25. Čím se platilo v TUZEXU a kde se tato měna dala opatřit? (19)
26. Co byly Lidové milice? (23)
27. Kdy došlo k měnové reformě a co to bylo? (23)
28. Co znamená zkratka SNB ? (24)
29. Co je zkratka PTP a kdo sloužil ve složkách PTP? (25)
30. Vypiš klady socialismu a zápory kapitalismu, které propagovala KSČ? (více tabulí)
31. Ve své propagandě komunisté nejvíce očeňovali Ameriku. Co vše bylo Americe vyčítáno? (28)

32. Jak byly chráněny státní hranice?(32)
33. Co bylo úkolem tajné policie? (33)
34. Během let 1948-1954 bylo komunisty z politických důvodů odsouzeno (34)
- a) na 1 000 osob
 - b) na 10 000 osob
 - c) na 100 000 osob
35. Kolik občanů bylo kvůli svému nesouhlasu s komunistickým režimem popraveno? (34)
36. Jeden z nejvýznamnějších politických procesů byl veden s (37)
- a) Miladou Horákovou
 - b) Eliškou Hornovou
 - c) Lenkou Hornovou
37. Politické procesy se nevedly pouze s opozicí, ale i se stranickými soudruhy, který z nich byl nejznámější? (36)
38. Co se stalo na našem území 21.srpna 1968? (39)
39. Proč se Jan Palach a Jan Zajíc upálili? (40)
40. Kdo byl posledním komunistickým prezidentem ČSSR? (41)
41. Co znamená období tzv. normalizace? (41)
42. Charta 77 sdružovala (42)
- a) všechny občany bez rozdílu
 - b) členy KSČ
 - c) všechny občany, kteří se zasazovali o respektování občanských a lidských práv
43. Označ osoby, které se hlásili k chartě 77
- Václav Havel
 - Gustav Husák
 - Pavel Landovský
 - Jan Patočka
 - Marta Kubišová
 - Milouš Jakeš
 - Miroslav Štěpán
44. Co byla tzv. „perestrojka“ a kdo byl jejím duchovním otcem?(44)

45. Od jakého roku se začal hroutit komunistický režim v jednotlivých státech? (45)
46. Seřaď jednotlivé státy, tak jak v nich upadal komunistický režim a vyřaď ty u kterých komunistický režim nepadl. (45)
- Německo (NDR)
 - Maďarsko
 - Československo
 - Polsko
 - Čína
47. K čemu sloužilo vysílání Rádía Svobodná Evropa? (46)
48. Kde má sídlo RSE nyní a kde mělo sídlo od roku 1951 po více než čtyřicet let? (46)
49. Proč byla v době komunismu vybudována pražská magistrála středem města? (47)
50. Proč byla revoluce v Československu nazývána „sametovou revolucí“? (47)
51. Proč tehdejší vláda nepřistoupila k potlačení demonstrace 17. listopadu 1989? (47)